บทที่ ๒

การจัดสถานศึกษา "ปอเนาะ"

ความทั่วไป

ตามที่ได้กล่าวในบทที่ ๑ แล้วว่า ประชากรในจังหวัดชายแดนภาคใต้อายุตั้งแต่ ๕ ปีขึ้นไป พูดภาษาไทยไม่ได้ถึงร้อยละ ๕๕ - ๖๕ ซึ่งในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ทั้งนี้สาเหตุสำคัญประการหนึ่งเพราะ อิสลามิกชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่ยังไม่นิยมส่งเสริมให้บุตรหลานของตนเข้าโรงเรียนเพื่อเรียนภาษาไทย แต่พยายามหาโอกาสให้บุตรหลานของตนเรียนวิชาศาสนาอิสลาม ภาษาอาหรับ และภาษามลายู แม้ว่าอิสลามิกชนบางคนส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียนหนังสือไทย แต่ในขณะเดียวกันก็ให้เรียนวิชาศาสนาอิสลาม ภาษาอาหรับ และภาษามลายูพร้อมกันไปด้วย เป็นเหตุให้เด็กไม่อาจเรียนภาษาไทยให้เป็นผลดีต่อการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันได้ และผลที่สุดก็เกิดความเบื่อหน่ายไม่อยากเรียนหนังสือไทย นอกจากนี้ การที่สังคมของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ใช้ภาษาไทย กลับใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในชีวิตประจำวัน จึงไม่เปิดโอกาสให้เด็กที่เคยเรียนรู้ภาษาไทยมาบ้างแล้ว ใช้ภาษาไทยได้เลย ดังนั้น เมื่อออกจากโรงเรียนไป ๒ - ๓ ปี ก็ลืมภาษาไทยเสียเกือบหมด ในที่สุดก็พูดภาษาไทยไม่ได้อีก

การที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วยประชากรส่วนใหญ่ที่ด้อยการศึกษาภาษาไทยเช่นนี้ จึงเป็นอุปสรรคต่อการติดต่อผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างอิสลามิกชนกับพุทธศาสนิกชน หรือระหว่างอิสลามิกชนกับข้าราชการและเจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติงานอยู่ในจังหวัดเหล่านี้ การให้การศึกษาที่ถูกวิธีจึงมีบทบาทสำคัญยิ่ง ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรจังหวัดยะลา ในปี พ.ศ.๒๕๐๒ ว่า

> "...การศึกษาที่นี่สำคัญมาก ให้พยายามจัดให้ดี ให้พลเมืองสามารถพูดภาษาไทยได้ แม้จะพูดได้ไม่มาก เพียงแต่พอรู้เรื่องกันก็ยังดี เพราะเท่าที่ผ่านมาคราวนี้ มีผู้ไม่รู้ภาษาไทย ต้องใช้ล่ามแปล ควรพูดให้เข้าใจกันได้ เพื่อสะดวกในการติดต่อซึ่งกันและกัน..."[๑]

---

[๑] คุรุสัมมนาคาร ภาคศึกษา ๒, พัฒนาการศึกษาภาคศึกษา ๒ ฉบับที่ ๒, (ยะลา โรงพิมพ์คุรุสัมมนาคาร ภาคศึกษา ๒, ๒๕๐๕), ไม่ปรากฏเลขหน้า

สาเหตุที่ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่ด้อยการศึกษา ไม่พูดและใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน สาเหตุสำคัญก็คือ การที่เยาวชนของชาติส่วนใหญ่ใช้ชีวิตในเยาว์วัยศึกษา ในสถาบันการศึกษาทางศาสนาอิสลามที่เรียกว่า "ปอเนาะ" อันเป็นสถาบันการศึกษาที่มีความสำคัญต่อชีวิตประจำวันของอิสลามิกชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้มาแต่โบราณ เป็นผลให้ประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้สนใจศึกษาในปอเนาะมากกว่าที่จะศึกษาในโรงเรียนรัฐบาล ดังจะเห็นได้ว่าเด็กไทยที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนมาก "...เมื่อพ้นเกณฑ์บังคับจากการเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาแล้ว จะไม่พยายามเรียนต่อในชั้นประถมศึกษาตอนปลาย แต่จะพยายามเข้าเรียนวิชาการศาสนา ภาษาอาหรับ และภาษามลายูในปอเนาะ..." [๒] ในบทนี้ ผู้ศึกษาจะขอกล่าวถึงสภาพการศึกษาของปอเนาะ สาเหตุของการจัดตั้ง มูลเหตุจูงใจให้ประชาชนมารับการศึกษา และบทบาทของปอเนาะที่กระทบกระเทือนต่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ โดยจะแยกพิจารณาในหัวข้อสำคัญดังต่อไปนี้คือ

๑. <u>ความเป็นมาของปอเนาะในประเทศไทย</u>

ความเป็นมาของปอเนาะเชื่อกันว่า ปอเนาะเกิดขึ้นในประเทศอียิปต์ แล้วแพร่หลายเข้ามาในประเทศมาเลเซีย แล้วมาสู่ประเทศไทย จนเกิดปอเนาะขึ้นอย่างแพร่หลายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ [๓] รวมทั้งแพร่หลายไปในบางจังหวัดทางภาคใต้ด้วย จากการสำรวจของศูนย์พัฒนาการศึกษา ภาคศึกษา ๒ จังหวัดยะลา พ.ศ.๒๕๑๒ ปรากฏว่า ปอเนาะที่เก่าแก่ที่สุดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๘๒ ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ มีปอเนาะเกิดขึ้นในภาคศึกษา ๒ นี้ ๕ แห่ง นับตั้งแต่ปีเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา ถึงปี พ.ศ.๒๔๙๘ ประมาณว่ามีปอเนาะเกิดขึ้นเฉลี่ยปีละ เกือบ ๓ แห่ง ในระยะเวลาที่กล่าวมานี้ ปอเนาะบางแห่งได้

---

[๒] แจ้ง สุขเกื้อ, <u>รายงานการจัดการศึกษาในปอเนาะ ภาคศึกษา ๒ ยะลา</u>, ๒๕๑๑, (อัดสำเนา), หน้า ๒

[๓] ศูนย์ประสานงานปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้, "การศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้", <u>แฟ้มอบรมปฐมนิเทศข้าราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้</u>, (อัดสำเนา), หน้า ๑

ยุบเลิกกิจการไปบ้างแล้วก็มี[๔]

ความหมายเดิมของคำว่า "ปอเนาะ" มาจากคำว่า "ปอนเด๊าะ" (PONDOK) ซึ่งแปลว่า "กระท่อม" แต่โดยความเข้าใจทางการศึกษาแล้ว หมายถึงสถาบันที่สอนและเรียนศาสนาอิสลามโดยเฉพาะ[๕]

การศึกษาของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เน้นหนักไปในด้านศาสนาอิสลาม และภาษาอาหรับมาแต่สมัยโบราณ จุดมุ่งหมายของการศึกษาศาสนาอิสลามก็เพื่อที่จะให้เข้าใจในหลักศาสนาและสามารถประกอบศาสนกิจได้อย่างถูกต้อง พระนาบีมูฮัมมัดได้ทรงกล่าวเกี่ยวกับการศึกษาว่า "...การศึกษาหาความรู้นั้นเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมุสลิมทุกคน ไม่ว่าชายหรือหญิง..."[๖] ดังนั้น การศึกษาศาสนาอิสลามซึ่งเป็นการศึกษาพระคัมภีร์อัลกุรอานที่เป็นทั้งคำสอนของศาสนาและกฎหมายของสังคม จึงเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน การที่ต้องศึกษาภาษาอาหรับก็เพื่อที่จะสามารถอ่านและทำความเข้าใจกับหลักศาสนาในพระคัมภีร์อัลกุรอาน ซึ่งโดยปกติจารึกเป็นภาษาอาหรับได้

ปอเนาะจัดตั้งขึ้นโดย "โต๊ะครู" ซึ่งเป็นทั้งเจ้าของและผู้สอนร่วมมือกับประชาชนในท้องถิ่น เมื่อท้องถิ่นใดยังไม่มีปอเนาะ จะมีบุคคลที่ได้รับการศึกษาทางศาสนาอิสลามมาคิดจัดตั้งขึ้น ในชั้นแรกจะประกาศให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นได้ทราบเพื่อเป็นการโฆษณาตัวเอง และขอรับความช่วยเหลือจากประชาชน เริ่มตั้งแต่การถากถางปรับพื้นดิน ตลอดถึงการปลูกสร้างสถานศึกษาขึ้น การจัดตั้งไม่จำเป็นต้องขออนุญาต โต๊ะครูกระทำไปโดยอิสระ บางปอเนาะก็ใช้ชื่อตามชื่อของโต๊ะครู

---

๔ ศูนย์พัฒนาการศึกษา ภาคศึกษา ๒, "รายงานการวิจัยเรื่องการจัดการศึกษาของปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้", เอกสารวิจัยฉบับที่ ๒, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๑๓), หน้า ๑๔

๕ โมฮัมมัด อับดุลกาเดร์, "ผลงานการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะของกระทรวงศึกษาธิการ", เอกสารสำนักงานภาคศึกษา ๒, (อัดสำเนา), หน้า ๑

๖ สมาน ใจปราณี, ปอเนาะ, (ยะลา : โรงพิมพ์คุรุสัมมนาคาร ภาคศึกษา ๒ ๒๕๐๕), หน้า ๒

ผู้จัดตั้ง บางปอเนาะก็ใช้ชื่อของหมู่บ้าน หรือตำบลที่ปอเนาะนั้นตั้งอยู่ [๗]

โดยเหตุที่โต๊ะครูเป็นผู้ที่ได้รับความนิยมยกย่องเชื่อถือจากประชาชนว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ในหลักศาสนา สามารถถ่ายทอดวิชาศาสนาให้แก่อิสลามิกชน เช่นเดียวกับพุทธศึกษาที่มีพระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอนและเผยแพร่ศาสนา แต่เนื่องจากในศาสนาอิสลามมิได้มีพระ ดังนั้น บุคคลที่มีความรู้ทางศาสนาดี และมีความเสียสละ ก็จะอุทิศตนเป็นผู้อบรมสั่งสอนและเผยแพร่ศาสนา ผู้มารับการสอนศาสนามาจากท้องที่ต่าง ๆ ตามความเชื่อถือในตัวโต๊ะครู เนื่องจากนักเรียนที่มาเรียนศาสนาอยู่ในท้องที่อยู่ห่างไกล ต่างอำเภอ ต่างจังหวัด นักเรียนจึงจำเป็นต้องมาสร้างบ้านเล็ก ๆ ในลักษณะเป็นกระท่อมเล็ก ๆ (PONDOK) สำหรับพักอาศัยระหว่างศึกษา ตั้งอยู่รายรอบบ้านของโต๊ะครูซึ่งจะใช้เป็นสถานที่สอน โดยนักเรียนจะจัดหาอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภคมาเอง ขนาดของปอเนาะนั้นก็ขึ้นอยู่กับความนิยมของประชาชน ถ้าโต๊ะครูคนใดเป็นที่เลื่อมใสนิยมมากก็จะมีนักเรียนเป็นจำนวนมาก บางแห่งมีนักเรียนจำนวนเป็นร้อย ๆ คน โต๊ะครูมิได้มีรายได้จากการสอนเพราะถือว่าเป็นเรื่องของความศรัทธา และเสียสละเพื่อศาสนาอันเป็นการได้บุญกุศล นอกจากการที่ประชาชนบริจาคให้เพื่อศาสนสมบัติ และโต๊ะครูก็ได้อาศัยแรงงานของนักเรียนในการประกอบอาชีพในเวลาว่าง ส่วนใหญ่ได้แก่การช่วยโต๊ะครูทำสวน

๒. สาเหตุในการจัดตั้งปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้

สาเหตุในการจัดตั้งปอเนาะ อาจสรุปได้ ๓ ประการคือ สาเหตุทางศาสนา สาเหตุทางเศรษฐกิจ และสาเหตุทางสังคม ซึ่งจะแยกกล่าวดังนี้

๒.๑ สาเหตุทางศาสนา

เนื่องจากคัมภีร์อัลกุรอานเปรียบเสมือนหัวใจของศาสนาอิสลาม ชาวมุสลิมถือว่าคัมภีร์อัลกุรอานเป็นวจนะของพระอัลเลาะห์ที่จะนำบรรดาผู้ปฏิบัติตามบทบัญญัติในคัมภีร์ไปสู่ความดีงาม มีความศักดิ์สิทธิ์และมีความสำคัญยิ่งในชีวิตของชาวมุสลิม เพราะคัมภีร์อัลกุรอานเกี่ยวข้องกับชีวิตของมุสลิมตั้งแต่ปฏิสนธิจนกระทั่งอวสานแห่งชีวิต เกี่ยวพันกับกิจวัตรประจำวันตั้งแต่ลืมตาตื่นนอนในตอนเช้า

---

[๗] สถิตย์ แสงศรี, ปัญหาและอุปสรรคในการปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้ บทศึกษาเฉพาะชาวไทยอิสลาม, วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๓, หน้า ๕๔

จนกระทั่งหลับตานอนในตอนค่ำ[๘] ดังนั้น มุสลิมทุกคนจึงต้องอ่านและท่องจำคัมภีร์อัลกุรอาน โดยถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของศาสนาอิสลาม[๙]

โดยเหตุที่ศาสนาอิสลามส่งเสริมให้มีการศึกษาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเพื่อที่จะสามารถอ่านและทำความเข้าใจในคัมภีร์อัลกุรอาน จึงเป็นการส่งเสริมให้มุสลิมทุกคนทั้งหญิงและชายอ่านหนังสือออก "...และโดยพระคัมภีร์อัลกุรอานนี้เอง ภาษาอาหรับจึงได้มีโอกาสแพร่หลายไปอย่างกว้างขวาง และนับเป็นเครื่องมือที่สมบูรณ์ยิ่ง. ."[๑๐]

พระนาบีมูฮัมมัด ได้ทรงกล่าวเกี่ยวกับการศึกษาไว้ว่า

> "...จงแสวงหาความรู้ ความรู้สามารถแยกผิดออกจากถูก ความรู้ส่องทางสู่สวรรค์ เป็นเพื่อนในยามไร้ เป็นสหายในยามอยู่โดดเดี่ยว เป็นเพื่อนเมื่อขาดมิตร เป็นผู้นำทางไปสู่ความสุข เป็นเครื่องค้ำจุนในยามทุกข์ เป็นอาภรณ์เมื่ออยู่ในสังคม และเป็นเกราะป้องกันเมื่ออยู่ในหมู่ศัตรู..."[๑๑]

นอกจากนี้ ในบทบัญญัติของพระคัมภีร์อัลกุรอานได้มีการกล่าวถึงการศึกษาของมุสลิมอีกว่า

> "...มุสลิมทุกคนจำต้องศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ที่จำต้องศึกษาทางโลกก็เพื่อให้มีความรู้ ความชำนาญในวิชาชีพสาขาต่าง ๆ เพื่อจะได้สามารถประกอบอาชีพและดำรงตนอยู่ในโลกนี้ด้วยความผาสุก และจำต้องศึกษาทางธรรมนั้น ก็เพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับศาสนา จะได้ประกอบศาสนกิจได้ถูกต้อง ตั้งตนอยู่ในศีลธรรมอันดี ประพฤติตนในทางที่ดีที่ชอบ สามารถ

---

๘ สมจัย อนุมานราชธน, "อัลกุรอาน", สราญรมย์, ๒๑ (ฉบับที่ระลึก, ๒๕๑๔) หน้า ๖๓

๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘

๑๐ ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ, หลักการของอิสลาม, (พระนคร : สำนักพิมพ์ ส. วงษ์เสงี่ยม), หน้า ๑๐

๑๑ ศูนย์ประสานงานปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้, เอกสารวิชาการ, ๒๕๑๐ (อัดสำเนา), หน้า ๑๗

อยู่ร่วมกับสังคมได้ดี เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ และประกอบคุณงามความดี
เพื่อเป็นเสบียงสำหรับความผาสุกในโลกหน้า..."[๑๒]

ศาสนาอิสลามได้มีบทบังคับให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองต้องเอาใจใส่จัดให้บุตรหลานหรือผู้อยู่ในความอุปการะเลี้ยงดูของตนได้มีโอกาสได้รับการศึกษาเล่าเรียนความรู้ทางศาสนาอย่างน้อยก็ให้สามารถเข้าใจและปฏิบัติศาสนกิจตามบทบัญญัติแห่งศาสนาที่กำหนดไว้ได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังเพื่อสร้างเกียรติของตนให้เป็นที่ยกย่องนับถือของคนทั่วไปอีกด้วย การศึกษาของมุสลิมอาจกล่าวได้ว่า ดำเนินมาตั้งแต่เมื่อสมัยพระนาบีมูฮัมมัดยังทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่มาจนกระทั่งปัจจุบัน ในยุคกลาง การศึกษาของมุสลิมในรัฐอาหรับเจริญรุ่งเรืองมาก และเสื่อมลงในสมัยที่อาณาจักรตุรกีเสื่อม การศึกษาวิชาสามัญลดความสำคัญลง เหลือแต่การสอนศาสนาแต่เพียงอย่างเดียวที่ดำเนินอยู่ในสังคมมุสลิมโดยทั่วไป และเรียกชื่อต่างกันออกไป เช่น ในประเทศอาหรับการสอนศาสนาส่วนใหญ่สอนในโรงเรียนหรือในมัสยิด ประเทศปากีสถาน เรียกว่า "LAGGAR"[๑๓] สำหรับในประเทศไทยก็มีการจัดตั้งสถานศึกษาศาสนาอิสลามขึ้นมาที่เรียกกันว่า "ปอเนาะ" และโดยข้อบัญญัติทางศาสนาดังที่ยกมากล่าวข้างต้น จึงเป็นมูลเหตุจูงใจประการหนึ่งให้บรรดามุสลิมทั้งหลายในจังหวัดชายแดนภาคใต้นิยมส่งบุตรหลานของตนเข้าศึกษาในปอเนาะ เพราะเป็นสถาบันเดียวที่ตนเชื่อว่าจะถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาให้แก่บุตรหลานของตนได้ดีที่สุด

๒.๒ <u>สาเหตุทางเศรษฐกิจ</u>

อาชีพของชาวไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยส่วนใหญ่ก็คือ อาชีพกสิกรรม ซึ่งได้แก่ การทำนา ทำสวนผลไม้ และสวนยาง แต่ลักษณะการประกอบอาชีพเป็นไปแบบล้าหลัง ราษฎรฐานะยากจน ต่างจากอาชีพค้าขาย ซึ่งเป็นอาชีพที่สร้างความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้อย่างรวดเร็ว แต่ต้องเป็นการค้าขายในระดับที่ใช้ทุนมาก และต้องอาศัยความรู้ความสามารถในการประกอบการที่สามารถแข่งขันกับผู้อื่น ซึ่งก็อยู่เหนือวิสัยที่ทุกคนจะกระทำได้ ดังนั้น ทางออกของชาวไทยในจังหวัด

---

๑๒ สถิตย์ แสงศรี, เรื่องเดิม, หน้า ๕๕

๑๓ รุ่ง แก้วแดง, <u>ทัศนคติของโต๊ะครูต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม</u>, วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๑, หน้า ๒๘

ชายแดนภาคใต้บางคนก็คือศาสนา ซึ่งบทบัญญัติในพระคัมภีร์อัลกุรอานก็ได้เปิดโอกาสให้อยู่แล้ว แม้จะมิได้มุ่งไปในการแสวงหาผลตอบแทนเป็นค่าน้ำเงินจากการสอนศาสนาก็ตาม แต่ก็ได้รับการยกย่องนับถือ และถ้าหากมีลูกศิษย์ลูกหามาก ก็อาจมีโอกาสสร้างฐานะความเป็นอยู่ให้มั่นคงได้อีกด้วย ดังที่ปรากฏให้เห็นโดยทั่วไปในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โต๊ะครูนอกจากได้รับความเคารพนับถือ มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้านแล้ว ยังมีชื่อเสียง มีเรือกสวนไร่นามากมาย และแรงงานในการทำไร่นาก็มาจากลูกศิษย์ของตนนั่นเอง นอกจากนี้ ผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนทางศาสนาเป็นครูสอนผู้อื่นได้ก็เป็นผู้ที่มีฐานะมั่นคง ประกอบกับจังหวัดชายแดนภาคใต้เดิมยังไม่มีเส้นทางคมนาคมอย่างปัจจุบัน การทำนาทำสวนสะดวกมากแทบจะไม่ต้องลงแรงเท่าไรก็อุดมสมบูรณ์ และเหตุที่มีผู้จัดตั้งปอเนาะกันมากก็เพราะผู้ที่เรียนอยู่ในปอเนาะไม่มีความรู้จะไปประกอบอาชีพอื่น จึงแยกย้ายไปตั้งปอเนาะเพิ่มขึ้นมากมาย

๒.๓ สาเหตุทางสังคม

สาเหตุทางสังคม นอกจากจะเกี่ยวพันกับสาเหตุทางศาสนา ซึ่งได้ให้ความสำคัญแก่การศึกษาของมุสลิมทุกคนดังที่ได้บัญญัติไว้ในพระคัมภีร์อัลกุรอานแล้ว ศาสนายังมีบทบาทในการแบ่งประเภทบุคคลต่าง ๆ กันไปตามฐานะหน้าที่ ความรู้ และการปฏิบัติกิจทางศาสนา ในประเภทของบุคคลต่าง ๆ ครูสอนศาสนาที่เรียกว่าโต๊ะครู ผู้ซึ่งสามารถสอนความรู้ชั้นสูงทางศาสนาได้ และมีนักเรียนมาสมัครเรียนจนเป็นโรงเรียนได้อยู่ในลำดับชั้นที่สูงสุด[๑๔] จึงทำให้มุสลิมต้องขวนขวายหาความรู้ในศาสนาอิสลาม การที่จะเรียนรู้ได้ก็โดยการศึกษาจากผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในหลักศาสนาเป็นอย่างดี เป็นผู้ที่สังคมยกย่อง ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ยึดถือค่านิยมนี้เช่นเดียวกับมุสลิมอื่นทั่วโลก ผู้ที่จัดตั้งสถานศึกษาศาสนาอิสลามและผู้สอนที่เรียกว่า "โต๊ะครู" จึงเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือ และนิยมยกย่องจากบุคคลทั่วไปเป็นอย่างมาก การเป็นโต๊ะครูที่มีชื่อเสียงจึงเป็นความสำเร็จในชีวิต ผู้ที่เข้าศึกษาในปอเนาะ "...นอกจากจะอยากเรียนรู้เรื่องศาสนาและภาษาอาหรับแล้ว ยังอยากออกมาเป็นโต๊ะครูอีกด้วย..."[๑๕] ด้วยเหตุนี้ จึงมีผู้ที่มีความรู้ในทางศาสนาอิสลามจัดตั้งปอเนาะขึ้นมาเรื่อย ๆ

ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นผู้เคร่งครัดในศาสนา มีสังคมอยู่ในขอบเขตจำกัดในหมู่คนที่นับถือศาสนาเดียวกัน ในลักษณะที่เรียกว่า "สังคมปิด"

---

๑๔ พัทยา สายหู, รายงานการศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้, (พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๐), หน้า ๓๔ - ๓๕

๑๕ ศูนย์พัฒนาการศึกษา ภาคศึกษา ๒, เรื่องเดิม, หน้า ๓๔

ลักษณะสังคมล้าหลังและสภาพเศรษฐกิจที่ไม่เปิดโอกาส และขาดแรงผลักดันให้ประชาชนกระตือรือล้นในการแสวงหาความเจริญก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ ทำให้ประชาชนมีความพอใจในสภาพที่เป็นอยู่ และมีทัศนคติเชื่อมั่นว่า การเรียนรู้ศาสนาแต่เพียงอย่างเดียวเป็นสิ่งจำเป็นและเพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตแล้ว นอกจากนี้ ในจังหวัดภาคใต้แต่เดิมมาไม่มีโรงเรียนราษฎร์หรือโรงเรียนรัฐบาลที่จัดให้มีการสอนวิชาศาสนาอิสลามเป็นวิชาศีลธรรมเลย ฉะนั้น ทางเดียวที่ประชาชนจะศึกษาศาสนาได้ก็คือ การไปเรียนในปอเนาะ การจัดสถานศึกษาศาสนาแบบ "ปอเนาะ" นี้ ในประเทศมาเลเซียก็เคยมีเช่นเดียวกับในประเทศไทย แต่ปัจจุบันได้พัฒนาเป็นโรงเรียนสามัญหมดแล้ว จะมีหลงเหลืออยู่บ้างก็ในชุมชนที่ล้าหลังห่างไกลความเจริญและมีความเคร่งครัดในศาสนาอย่างมาก เช่น ในรัฐกลันตันแต่ก็มีไม่มาก หลักการสำคัญที่ประเทศมาเลเซียเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาศาสนาในลักษณะปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สามัญก็คือ ทางราชการสามารถจัดให้มีการสอนวิชาศาสนาอิสลามในโรงเรียนราษฎร์อย่างเพียงพอกับความต้องการและความจำเป็นในการเรียนศาสนาของประชาชน แต่ในขณะเดียวกันก็จัดการสอนวิชาสามัญให้เพียงพอสำหรับการศึกษาในระบบสากลด้วย

การจัดเป็นสถานศึกษาแบบ "ปอเนาะ" ที่เป็นอยู่อย่างแพร่หลายในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น แตกต่างไปจากการศึกษาศาสนาอิสลามในภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากเหตุผลที่ว่าสภาพสังคมและเศรษฐกิจต่างกับภาคใต้ เช่น การคมนาคม ในภาคกลางมีความสะดวก นักเรียนไม่จำเป็นต้องไปตั้งกระท่อมอยู่รอบ ๆ บ้านครูผู้สอนศาสนา อาจจะเรียนเสร็จแล้วก็กลับบ้าน สภาพเศรษฐกิจและโอกาสและความจำเป็นในการหาความรู้เพื่อการประกอบอาชีพในภาคอื่น ๆ มีแรงจูงใจที่จะให้ผู้นับถือศาสนาอิสลามต้องขวนขวายที่จะใช้เวลาในการศึกษาวิชาชีพหรือศึกษาต่อมากกว่า นอกจากนี้ ในภาคอื่น ๆ ก็ยังมีโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาลที่เปิดสอนวิชาศาสนาอิสลามเป็นวิชาศีลธรรม เช่น โรงเรียนราษฎร์บางแห่งที่อำเภอหนองจอก และอำเภอมีนบุรี กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นบริเวณที่มีผู้นับถือศาสนาอิสลามอาศัยอยู่มาก และโรงเรียนรัฐบาลซึ่งมีอยู่แห่งเดียวคือ อิสลามวิทยาลัยแห่งประเทศไทย ในกรุงเทพมหานคร ทำให้ผู้นับถือศาสนาอิสลามสามารถศึกษาวิชาศาสนาและวิชาสามัญไปพร้อมกันในโรงเรียนประเภทนี้ได้อีกด้วย

๓. ลักษณะทั่วไปของปอเนาะ

๓.๑ สภาพของปอเนาะ

ปอเนาะซึ่งเป็นสำนักศึกษาศาสนาอิสลาม ประกอบด้วยบ้านของโต๊ะครูและกระท่อม

หลังเล็ก ๆ ขนาดพื้นที่ประมาณ ๖ - ๙ ตารางเมตร ซึ่งนักศึกษามาสร้างไว้เพื่ออาศัยอยู่เรียนวิชากับโต๊ะครู มีลักษณะเหมือนกระท่อมชาวนา โดยปกติเป็นบ้านชั้นเดียว ใต้ถุนสูง หลังคามุงจาก ฝาไม้ไผ่ขัดแตะ วัสดุที่นำมาใช้มักเป็นของที่หาได้ในท้องถิ่น อายุของกระท่อมเจ้าของจะกำหนดไว้ใช้เพียง ๓ - ๔ ปี เพราะคิดว่าใช้เวลาเรียนเพียงระยะเวลาเท่านั้น ในกระท่อมประกอบด้วยห้องนอน ห้องครัว พออาศัยเป็นที่อ่านท่องพระคัมภีร์อัลกุรอานได้ กระท่อมหลังหนึ่ง ๆ อาศัยอยู่ได้ ๑ ถึง ๒ คน[๑๖] กระท่อมเหล่านี้ปลูกอยู่ในบริเวณบ้านของโต๊ะครู บางแห่งปลูกอยู่ในสวนผลไม้ใกล้ ๆ กับบ้านของโต๊ะครู จำนวนกระท่อมมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของโต๊ะครูแต่ละคน โต๊ะครูคนใดมีชื่อเสียงก็มีนักเรียนมาก ปอเนาะบางแห่งอาจจะมีบ้านของนักศึกษาผู้ใหญ่ที่แต่งงานมีครอบครัวและอาชีพแล้ว มาปลูกอยู่ใกล้กับปอเนาะเพื่อศึกษาศาสนาด้วย

ภาพประกอบที่ ๔ แสดงให้เห็นถึงลักษณะของปอเนาะซึ่งประกอบด้วยบริเวณบ้านของโต๊ะครู ซึ่งจะเป็นบ้านหลังใหญ่ เพราะนอกจากจะเป็นที่อยู่อาศัยของโต๊ะครูแล้ว โต๊ะครูยังใช้บ้านของตนเป็นสถานที่สอนนักศึกษาไปด้วย กระท่อมของนักศึกษาจะปลูกอยู่ในบริเวณรอบ ๆ บ้านของโต๊ะครู อาจจะเป็นระเบียบเรียบร้อย หรืออาจกระจายอยู่ในบริเวณสวนผลไม้ สวนยางของโต๊ะครูก็ได้ แล้วแต่ปอเนาะแต่ละแห่งซึ่งแตกต่างกันออกไป ในบริเวณส่วนหนึ่งของปอเนาะอาจมีบ้านของนักศึกษาผู้ใหญ่ที่แต่งงานและมีอาชีพแล้วมาปลูกอยู่ใกล้กับบ้านของโต๊ะครูเพื่อความสะดวกในการศึกษาศาสนาเพิ่มเติม เพราะชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยปกติแต่งงานเมื่ออายุยังน้อย ปอเนาะบางแห่งมีขนาดใหญ่ จะมีมัสยิดอยู่ภายในปอเนาะด้วย เพื่อให้ความสะดวกแก่นักศึกษา และประชาชนในบริเวณนั้นจะได้สามารถปฏิบัติศาสนกิจได้โดยเคร่งครัดยิ่งขึ้น

๓.๒ <u>ที่ตั้งของปอเนาะ</u>

ปอเนาะส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดตั้งอยู่นอกเมือง ในท้องที่ห่างไกลและทุรกันดาร[๑๗] และมักตั้งอยู่ในหรือใกล้ ๆ กับชุมชนของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม การที่ปอเนาะส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอชั้นนอกก็เพราะว่า

---

๑๖ ฉาย อินทรสกุล, ว่าที่ ร.ต., "โครงการพัฒนาการศึกษาศาสนาอิสลามสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ๒๕๑๓ - ๒๕๑๔", <u>ศูนย์วิจัยการศึกษาจังหวัดนราธิวาส</u>, (อุทัยธานี : การพิมพ์สถาพร, ๒๕๑๓), หน้า ๑๔

๑๗ โมฮัมมัด อับดุลกาเดร์, เรื่องเดิม, หน้า ๑

ถนน
ถนน
ถนน
น้ำตก
ศาลาที่พักของสงฆ์ 1 หลัง
ศาลาที่พักของสงฆ์ 1 หลัง
ศาลาที่พักของสงฆ์ 1 หลัง

"...สภาพของโรงเรียนประชาบาลในอำเภอชั้นนอกนั้น ไม่เจริญพอที่จะเป็นสิ่งจูงใจให้ประชาชนนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งอาจเป็นเพราะประชาชนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในเมืองนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐบาล..." [๑๘]

ตามความเข้าใจของผู้ศึกษาเชื่อว่า การที่ปอเนาะส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในท้องที่ห่างไกลจากเมือง และส่วนใหญ่มีลักษณะทุรกันดารนั้น ก็เนื่องมาจากบุคคลที่ได้รับการศึกษาศาสนาอิสลามสูง ๆ ขึ้นไปที่คิดจะตั้งตนเป็นโต๊ะครู จัดสร้างปอเนาะของตนเองขึ้นมา การที่จะไปตั้งปอเนาะในท้องที่ที่มีปอเนาะเดิมอยู่แล้ว ย่อมไม่เป็นการสร้างชื่อเสียงและปลูกความนิยมในหมู่ประชาชนให้กับตนเองได้อย่างรวดเร็วเท่ากับไปแสวงหาชุมชนอิสลามที่อยู่ห่างไกลจากความเจริญของเมือง และเป็นท้องที่ที่ยังไม่มีปอเนาะตั้งอยู่ก่อน การชักจูงบุคคลให้นิยมเลื่อมใสตน และการสร้างชื่อเสียงก็เป็นไปได้อย่างรวดเร็วกว่าการที่จะไปแข่งขันกับปอเนาะหรือโต๊ะครูที่มีคนนับหน้าถือตาและมีลูกศิษย์ลูกหามาก ดังนั้นนับวันก็จะมีปอเนาะเกิดขึ้นใหม่ในท้องที่ห่างไกลจากตัวเมืองออกไปทุกที ๆ จนในบางครั้งแทบไม่น่าเชื่อเลยว่าจะมีปอเนาะไปตั้งอยู่ในท้องที่ที่ทุรกันดาร ห่างไกลจากความเจริญได้ถึงเพียงนั้น ต่อ ๆ มา เมื่อโต๊ะครูทำการสอนดี มีลูกศิษย์ลูกหามาก ชื่อเสียงก็ปรากฏเป็นที่รู้กันโดยทั่วไป ก็จะทำให้มีบุคคลจากท้องที่ต่าง ๆ ไปอยู่ศึกษาในปอเนาะนั้น ๆ มากขึ้น

๓.๓ จำนวนปอเนาะ

ก่อนปี พ.ศ.๒๕๑๓ ไม่อาจทราบจำนวนที่แน่นอนของปอเนาะได้ เนื่องจากไม่ได้มีการสำรวจหรือจดทะเบียนปอเนาะไว้กรบหมดทุกโรง ต่อเมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะ ในภาคศึกษา ๒ เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๐๔ บังคับให้ผู้ดำเนินกิจการปอเนาะมาจดทะเบียน ปรากฏว่ามีปอเนาะมาขอจดทะเบียนเป็นจำนวน ๘๒ แห่ง [๑๙] และมีผู้มาขอจดทะเบียนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในชั้นเดิม ทางราชการอนุญาตให้

---

๑๘ รุ่ง แก้วแดง, เรื่องเดิม, หน้า ๓๒

๑๙ คณะกรรมการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม กระทรวงศึกษาธิการ, "สรุปเรื่องการจัดให้ปอเนาะแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์", เอกสารประกอบการประชุมคณะกรรมการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕, (อัดสำเนา), หน้า ๑

ปอเนาะมาขอจดทะเบียนภายในเดือนธันวาคม ๒๕๐๔ หลังจากนี้ทางราชการจะไม่ยอมให้จดทะเบียนอีก ปรากฏว่ามีปอเนาะมาจดทะเบียนทั้งสิ้น ๓๘๑ แห่ง ซึ่งอยู่ในภาคศึกษา ๒ จำนวน ๒๘๗ แห่ง ภาคศึกษา ๓ และ ๔ ๙๔ แห่ง[๒๐] อย่างไรก็ดี เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๐๔ ก็ยังปรากฏว่ามีปอเนาะที่ไม่ได้มาจดทะเบียนทำการสอนฝ่าฝืนอยู่อีก รัฐบาลจึงได้อะลุ้มอล่วยให้แก่โต๊ะครูปอเนาะที่ยังมิได้มาจดทะเบียนปอเนาะของตน ให้ขยายเวลารับจดทะเบียนออกไปอีกจนถึงวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๑๓ ปรากฏว่ามีปอเนาะมาขอจดทะเบียนตามข้อผ่อนผันนี้ ๘๒ แห่ง[๒๑] จำนวนปอเนาะที่มาจดทะเบียนถึงวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๑๓ รวมทั้งสิ้น ๔๖๓ แห่ง ในจำนวนนี้จังหวัดปัตตานีมีปอเนาะมากที่สุด ทั้งนี้อาจพิจารณาได้ว่าจังหวัดปัตตานีเป็นศูนย์กลางของการเผยแพร่ศาสนาอิสลามมาแต่สมัยโบราณ ประชาชนในจังหวัดปัตตานีเป็นผู้ที่เคร่งครัดในการประพฤติปฏิบัติตามกลักธรรมของศาสนาอิสลาม ในความรู้สึกของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ถือว่าปัตตานีเป็น "เมกกะที่สอง"[๒๒] อิสลามิกชนในจังหวัดอื่น ๆ ในภาคใต้จึงเดินทางมาศึกษาศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นที่รวมของปอเนาะที่มีชื่อเสียง และจัดตั้งมาเป็นเวลานาน นอกจากนั้นโต๊ะครูที่ทำการสอนในปอเนาะอื่น ๆ ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เคยผ่านการศึกษาวิชาศาสนาจากปอเนาะในจังหวัดปัตตานี

๓.๔ นักศึกษาปอเนาะ

นักศึกษาปอเนาะเรียกว่า "ปาเกร์"[๒๓] บุคคลที่จะเข้าศึกษามีทั้งชายและหญิง ทั้งที่ยังโสดและสมรสแล้ว นักศึกษาส่วนมากอายุตั้งแต่ ๑๕ ปีขึ้นไป เพราะจะต้องพ้นจากการศึกษาภาคบังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา สำหรับเด็กเล็กที่อยู่ในเกณฑ์ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา หากจะศึกษาต้องทำนอกเวลาเรียนในโรงเรียนประชาบาลตามปกติ โดยสอนในเวลาเช้า หรือบ่าย หรือกลางคืน และสอนในวันที่โรงเรียนประชาบาลหยุดเรียน[๒๔]

---

๒๐ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, บัญชีแสดงสภาพปอเนาะ, (อัดสำเนา)

๒๑ คณะกรรมการโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม กระทรวงศึกษาธิการ, เรื่องเดิม, หน้า ๓

๒๒ สัมภาษณ์ นายพูลสวัสดิ์ กำลังงาม อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี, ๒๐ กันยายน ๒๕๑๓

๒๓ ปาเกร์ เป็นภาษาอาหรับ ตรงกับความหมายในภาษาไทยว่าผู้ยากจนเงินทองหรือความรู้ (ที่มา : แจ้ง สุขเกื้อ, เรื่องเดิม, หน้า ๓)

๒๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓

สำหรับเวลาเรียน นักศึกษาชายและหญิงต้องแยกสถานที่เรียนไว้คนละแห่งไม่รวมกัน บางปอเนาะแยกอาคารเรียนกันโดยเด็ดขาด บางปอเนาะก็ใช้อาคารเรียนเดียวกัน โดยแยกนักศึกษาชายและหญิงคนละครึ่งชั้นเรียน โดยใช้ฉากกั้นกลาง เว้นที่ว่างตรงหน้าชั้นสำหรับครูสอน ครูคนเดียวจึงสามารถสอนนักศึกษาทั้งหญิงและชายได้พร้อมกัน[๒๕] นักศึกษามีทั้งที่อยู่ประจำและไปกลับ แต่ส่วนใหญ่อยู่ประจำ ผู้ที่อยู่ประจำจะต้องจัดหาอาหารมาหุงต้มกันเอง

๓.๔.๑ ภูมิลำเนาของนักศึกษา

นักศึกษาที่เรียนในปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้มาจากที่ต่าง ๆ กัน เป็นบุคคลในท้องถิ่นก็มี มาจากต่างตำบล ต่างอำเภอ ต่างจังหวัดก็มี บางปอเนาะที่มีชื่อเสียงดีมีนักศึกษาที่มาจากกรุงเทพฯ และมาเลเซีย มาศึกษาอยู่ก็มี มาเรียนตามความศรัทธาและความสัมพันธ์ในตัวโต๊ะครูเป็นสำคัญ นักศึกษาส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดภาคใต้

๓.๔.๒ จำนวนนักศึกษา

ในปีการศึกษา ๒๕๑๒ จำนวนนักศึกษาในปอเนาะ ๒๕๐ แห่ง มีทั้งสิ้น ๑๗,๕๔๒ คน เป็นหญิง ๕,๑๓๓ คน ชาย ๑๒,๔๕๔ คน เฉลี่ยแล้วใน ๑ ปอเนาะมีนักศึกษา ๖๙ คน ปอเนาะขนาดใหญ่ที่สุดมีนักศึกษาประมาณ ๔๖๐ คน ขนาดเล็กที่สุดมี ๖ คน[๒๖]

จากสรุปเรื่องการจัดให้ปอเนาะแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามของกระทรวงศึกษาธิการ ปรากฏว่า ในจำนวนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ๔๑๒ แห่ง "ขนาดโรงเรียนมีนักเรียนตั้งแต่ ๑๑๑ คนขึ้นไป ๕๘ โรงเรียน นอกนั้นนักเรียนต่ำกว่า ๑๐๐ คน ซึ่งเชื่อว่าจะปรับปรุงให้มีความมั่นคงขึ้นได้ยาก"[๒๗]

จำนวนนักศึกษาปอเนาะจำแนกตามระดับชั้น ดังจะเห็นได้จากตารางที่ ๕ ปรากฏว่า ในระยะ พ.ศ.๒๕๐๘ ถึง พ.ศ.๒๕๑๒ จำนวนนักศึกษามีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นทุกปี แสดงให้เห็นว่าประชาชนนิยมการศึกษาในปอเนาะมาก แต่ไม่อาจกล่าวได้ว่าบุคคลเหล่านี้สนใจในการศึกษา

---

๒๕ ผู้ศึกษาได้เห็นการจัดชั้นเรียนโดยวิธีนี้ที่ปอเนาะบ้านสะพานม้า อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี

๒๖ ศูนย์พัฒนาการศึกษา ภาคศึกษา ๒, เรื่องเดิม, หน้า ๑๖

๒๗ คณะกรรมการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม กระทรวงศึกษาธิการ, เรื่องเดิม, หน้า ๓

ตารางที่ 5 จำนวนนักศึกษาปอเนาะจำแนกตามระดับชั้น

	จำนวนนักเรียน															หมายเหตุ
	2508			2509			2510			2511			2512			
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
รวมทั้งภาค	1863	718	2581	3140	1255	4395	3883	1653	5536	6027	2705	8732	12459	5133	17592	ยอดรวมจริงของปี 2512 คือ 17,592 คน เพราะไม่สามารถแยกชั้นได้ 7,130 คน เป็นชาย 5,416 คน เป็นหญิง 1,714 คน
ระดับชั้นต้น																
ชั้นปีที่ 1	693	319	1012	1421	619	2040	1735	659	2394	2833	1287	4120				
2	424	181	605	737	277	1014	898	399	1297	1215	565	1780				
3	344	106	450	429	151	580	573	295	868	806	373	1179				
4	261	70	331	208	87	295	298	144	442	569	210	779				
ระดับชั้นกลาง																
ชั้นปีที่ 5	81	21	102	178	79	257	175	102	277	271	146	417				
6	55	14	69	90	30	120	93	38	131	176	98	274				
7	5	7	12	64	9	73	68	10	78	95	17	112				
ระดับชั้นปลาย																
ชั้นปีที่ 8	-	-	-	13	3	16	33	6	39	47	8	55				
9	-	-	-	-	-	-	10	-	10	15	1	16				

หมายเหตุ ข้อมูลในสดมภ์ที่ 2-13 ได้จากหลักฐานที่ปรากฏเท่านั้น มีปอเนาะจำนวนมากไม่ได้ให้ข้อมูลเพราะขาดหลักฐาน ดังนั้นข้อมูลเหล่านี้จึงมิใช่ข้อมูลจริง นำเสนอไว้เพื่อพิจารณาแนวโน้มเพียงคร่าว ๆ ส่วนสดมภ์ที่ 14 - 16 เป็นตัวเลขจริงที่เชื่อถือได้.

ที่มา : ศูนย์พัฒนาการศึกษา ภาคศึกษา 2, เรื่องเดิม, หน้า 17

ทางศาสนามาก หรือสนใจการศึกษาวิชาสามัญ หรือทั้งสองอย่างประกอบกัน ทั้งนี้เพราะในระยะเวลา ๕ ปี ในช่วงเวลาของการวิจัยนั้น ปอเนาะส่วนใหญ่ได้จัดสอนวิชาสามัญด้วย อย่างไรก็ดี สาเหตุที่ทำให้ประชาชนให้ความสนใจเข้ารับการศึกษาในปอเนาะมากขึ้นในปัจจุบัน อาจพิจารณาได้ในหัวข้อที่ว่าด้วยมูลเหตุจูงใจให้เข้ารับการศึกษาในปอเนาะ (หัวข้อที่ ๔ ของบทนี้)

๓.๔.๓ ระดับอายุของนักศึกษา

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า นักศึกษาปอเนาะมักเป็นผู้ที่จบการศึกษาภาคบังคับ (ชั้นประถมปีที่ ๔) อายุของนักศึกษาที่เข้าเรียนในปอเนาะจึงอยู่ในราว ๑๕ ปี จากการสำรวจนักศึกษาปอเนาะทั้งสิ้น ๑๗,๕๘๒ คน ในปี พ.ศ.๒๕๑๒ ปรากฏว่ามีพิสัยอายุตั้งแต่ต่ำกว่า ๑๕ ปีถึง ๒๕ ปีขึ้นไป นักศึกษาส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๑๕ - ๑๖ ปี และมีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ ในระดับอายุสูงขึ้น ๆ ดังตัวเลขในตารางที่ ๖

ตารางที่ ๖ จำนวนนักศึกษาแยกตามระดับอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๑๕ ปี	๒,๐๒๒	๑๔.๓๓
๑๕ - ๑๖ ปี	๓,๔๐๑	๓๒.๔๑
๑๗ - ๑๘ ปี	๒,๗๖๗	๒๖.๔๕
๑๙ - ๒๐ ปี	๑,๒๒๗	๑๑.๗๓
๒๑ - ๒๒ ปี	๔๕๖	๔.๓๕
๒๓ - ๒๔ ปี	๒๑๙	๒.๐๔
๒๕ ปี ขึ้นไป	๓๗๐	๓.๕๙
รวม	๑๐,๔๖๒	๑๐๐.๐๐

คิดเฉพาะผู้ที่แจ้งในการสำรวจครั้งนี้

ที่มา : ศูนย์พัฒนาการศึกษา ภาคศึกษา ๒, เรื่องเดิม, หน้า ๑๘

จากตัวเลขในตารางที่ ๖ จะเห็นได้ว่า บุคคลที่มีอายุสูงกว่า ๒๐ ปีขึ้นไป มีอยู่ในปอเนาะถึงร้อยละ ๔.๔๘ บุคคลเหล่านี้นับว่าอยู่ในวัยที่จะเป็นหน่วยผลิต (PRODUCTIVE UNIT) ของระบบเศรษฐกิจ แต่กลับมาอยู่ในระดับการศึกษาพื้นฐานแทนที่จะอยู่ในหน่วยแรงงาน (LABOUR FORCE) ทำมาหาเลี้ยงชีพตนเอง หรือไม่ก็อยู่ในระบบการศึกษาเพื่อการอาชีพ จากผลของการวิจัยครั้งนี้จึงอาจชี้ให้เห็นได้ประการหนึ่งว่า การศึกษาของปอเนาะที่เป็นอยู่ในอดีตนั้นใช้เวลายาวนานเกินสมควร

๓.๕ โต๊ะครู

๓.๕.๑ คุณสมบัติของโต๊ะครู

โต๊ะครูเป็นบุคคลที่มีความรู้แตกฉานในทางศาสนาอิสลามที่เรียกตามศัพท์ภาษาอาหรับอันเป็นภาษาต้นศาสนาอิสลามว่า "อาลิม (ALIM)"[๒๘] ได้รับการศึกษาวิชาศาสนาทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยปกติเมื่อได้ศึกษาวิชาศาสนาจากปอเนาะในประเทศไทยจบแล้วก็เดินทางไปศึกษาต่อยังประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งได้แก่ ประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย ปากีสถาน อียิปต์ และซาอุดิอาระเบีย ทั้งต้องได้ไปประกอบศาสนกิจที่เรียกว่า "ฮัจย์"[๒๙] ณ เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดิอาระเบีย และเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องนับถือจากประชาชน

---

๒๘ คำว่า "อาลิม (ALIM)" นี้ ภาษาชาวบ้านเรียกว่า "ออแร อาเล็ง (ORANG ALIM) ตรงกับความหมายในภาษาไทยว่า เป็นบุคคลที่ได้เล่าเรียนทางศาสนามีความรู้ระดับสูง ได้เล่าเรียนในโรงเรียนมากมาเป็นเวลานานร่วมสิบปีหรือกว่านั้น มีความรู้ดีพอที่จะสอนผู้อื่นได้ แต่อาจยังมิได้จาริกแสวงบุญไปถึงนครเมกกะ ยังมิได้เป็นฮัจยี

ที่มา : พัทยา สายหู, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕

๒๙ มุสลิมจะต้องปฏิบัติตามหลัก ๕ ประการ คือ ๑) มูจับ ดูรากลีมะ สฮาดัด (เปล่งวาจาสรรเสริญพระเจ้า) ๒) ละหมาด (สะมายัง) วันละ ๕ เวลา ๓) ปัวซอ หรือ ปอซอ (ถือศีลอด) ๔) ซากาด (การบริจาคทาน) ๕) ไปกระทำพิธีฮัจย์ ณ เมืองเมกกะ

การประกอบพิธีฮัจย์จึงเป็นหลัก ๑ ใน ๕ ประการที่มุสลิมต้องปฏิบัติ การประกอบพิธีฮัจย์เป็นการจาริกแสวงบุญตามรอยพระศาสดาโมฮัมมัด ผู้ที่มีโอกาสไปประกอบพิธีฮัจย์มาแล้วในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้เรียกว่า "ฮัจยี" ผู้ที่เป็นฮัจยีได้รับการยกย่องและยอมรับนับถือจากชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามมาก การไปประกอบพิธีฮัจย์จึงเป็นความปรารถนาของมุสลิมทุกคน

ที่มา : ประเวศ เรืองจรัส, แนวการปฐมนิเทศก์คณะธรรมจาริกอิสลาม, (อัดสำเนา), ๕ สิงหาคม ๒๕๑๓, หน้า ๘

ในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย[๓๐] โดยปกติโต๊ะครูที่สามารถสอนความรู้ชั้นสูงทางศาสนา และมีนักเรียนมาสมัครเรียนจนเป็นโรงเรียนหรือปอเนาะได้ เป็นบุคคลที่ได้รับความยกย่องนับถือจากชุมชนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้มากที่สุด หากโต๊ะครูมีความรู้แต่ไม่สามารถพอที่จะมีลูกศิษย์ลูกหาขึ้นจนมีโรงเรียน ก็จะมีฐานะเป็นเพียงฮัจยีระดับสูงเท่านั้น[๓๑]

๓.๕.๒ อายุของโต๊ะครู

ด้วยเหตุที่โต๊ะครูต้องใช้เวลาศึกษาวิชาศาสนามาจากปอเนาะภายในประเทศและสถานศึกษาศาสนาในต่างประเทศเป็นเวลาคนละหลาย ๆ ปี ทั้งนี้เพราะระบบการศึกษาวิชาศาสนามีหลักสูตรไม่แน่นอน จึงทำให้โต๊ะครูส่วนใหญ่มีอายุมากพอสมควร โดยปกติโต๊ะครูมีอายุ ๓๐ ปีขึ้นไป[๓๒] อายุของโต๊ะครูจะมีผลต่อการปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ทั้งนี้เพราะโต๊ะครูที่มีอายุมักได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนมาก ถ้าการปรับปรุงปอเนาะได้รับความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โต๊ะครูก็จะเป็นคนกลางที่ช่วยส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่อย่างไรก็ดี โต๊ะครูที่มีอายุอาจจะเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ทั้งนี้เพราะโต๊ะครูที่สูงอายุมักไม่นิยมการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โต๊ะครูเหล่านี้พยายามที่จะดำรงสถานภาพเดิมของตน การที่รัฐบาลเข้าไปช่วยปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะซึ่งมีผลให้โต๊ะครูต้องยอมเปลี่ยนแปลงบางอย่าง อาจทำให้โต๊ะครูไม่เข้าใจและไม่เต็มใจให้ความร่วมมือกับรัฐบาล สำหรับการวิเคราะห์ในเรื่องนี้ ผู้ศึกษาจะได้นำไปกล่าวในรายละเอียดในบทที่ ๓ ต่อไป

๓.๕.๓ การศึกษาของโต๊ะครู

ในที่นี้จะขอกล่าวถึงการศึกษาของโต๊ะครูออกเป็น ๒ ด้าน คือ การศึกษาวิชาสามัญ และการศึกษาวิชาศาสนา ดังต่อไปนี้

ก. การศึกษาวิชาสามัญ ในที่นี้ได้แก่การศึกษาภาคบังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.๒๔๖๔ การศึกษาระดับประถมศึกษานี้เป็นการศึกษาเบื้องต้นที่พลเมืองทุกคนต้อง

---

๓๐ สถิตย์ แสงศรี, เรื่องเดิม, หน้า ๕๔

๓๑ พัทยา สายหู, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕

๓๒ รุ่ง แก้วแดง, เรื่องเดิม, หน้า ๔๔

ศึกษาอย่างน้อยที่สุด ๔ ปี เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาไทย สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์เบื้องต้น เพื่อให้สามารถดำรงตนเป็นพลเมืองดีของชาติในระบอบประชาธิปไตย[๓๓] การศึกษาวิชาสามัญของโต๊ะครูปรากฏว่า โต๊ะครูส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาชั้นประถมปีที่ ๔ แต่ความสามารถในการใช้ภาษาไทยทั้งในด้านการพูด การอ่าน และการเขียนไม่ดีนัก[๓๔] นับตั้งแต่มีการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๔ เป็นต้นมา ความสามารถในการพูดภาษาไทยของโต๊ะครูเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากโต๊ะครูได้มีโอกาสพบปะกับผู้ที่ใช้ภาษาไทยอยู่เสมอ เช่น การเข้าร่วมการสัมมนาโต๊ะครูปอเนาะ และการเดินทางเข้ามารับพระราชทานรางวัลการปรับปรุงปอเนาะในจังหวัดพระนคร ในการสัมมนาโต๊ะครูปอเนาะในภาคศึกษา ๒ ครั้งแรกที่จังหวัดพระนคร เมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๐๔ ปรากฏว่า "...โต๊ะครูที่สามารถพูดภาษาไทยได้ดีมีอยู่เพียง ๔ - ๕ คนเท่านั้น..."[๓๕] แต่ในปัจจุบันโต๊ะครูสามารถพูดภาษาไทยได้ดีและมีจำนวนมากขึ้น โดยได้สอบเทียบความรู้ชั้นประโยคประถมศึกษาตอนปลาย (ประถมปีที่ ๗)

การที่โต๊ะครูได้ให้ความสนใจกับการศึกษาภาษาไทยมากขึ้น นอกจากช่วยให้โต๊ะครูมีความรู้ภาษาไทยเพิ่มขึ้นแล้ว ยังจะอำนวยประโยชน์ให้แก่โต๊ะครูเองในการติดต่อกับทางราชการในการประชุมสัมมนา และการแสดงความคิดเห็น ทั้งยังเป็นการแสดงว่าโต๊ะครูได้ให้ความสำคัญแก่ภาษาไทยมากยิ่งขึ้น อันจะมีผลต่อการจูงใจให้ประชาชนและยุวชนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามหันมาให้ความสนใจในการเรียนภาษาไทยมากยิ่งขึ้น

ข. <u>การศึกษาวิชาศาสนา</u> ด้วยเหตุที่ศาสนาอิสลามส่งเสริมการศึกษามากที่สุดศาสนาหนึ่ง และมีเจตจำนงที่จะให้มุสลิมทุกคนไม่ว่าชายหรือหญิงได้มีความสามารถอ่านหนังสือได้ ทั้งนี้เพื่อจะสามารถอ่านและเข้าใจพระคัมภีร์อัลกุรอานซึ่งเป็นคัมภีร์สูงสุดของศาสนาอิสลาม คัมภีร์อัลกุรอาน

---

๓๓ กระทรวงศึกษาธิการ, <u>หลักสูตรประถมศึกษาตอนต้น พ.ศ.๒๕๐๓</u>, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๔ - ๖

๓๔ รุ่ง แก้วแดง, เรื่องเดิม, หน้า ๔๗

๓๕ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, "คำกล่าวปิดประชุมสัมมนาโต๊ะครูปอเนาะในภาคศึกษา ๒", <u>คุรุสัมมนาคารสาร</u>, (ยะลา : โรงพิมพ์คุรุสัมมนาคาร ภาคศึกษา ๒, ๒๕๐๔), หน้า ๑๔

นอกจากจะเป็นแนวทางสำหรับการประพฤติปฏิบัติแล้ว ยังเป็นกฎข้อบังคับสำหรับมุสลิมอีกด้วย คำว่า กุรอานแปลว่า การอ่าน ฉะนั้น มุสลิมทุกคนควรจะต้องเป็นผู้ที่แสวงหาความรู้และหมั่นศึกษาเล่าเรียนอยู่เสมอ เพื่อจะเป็นมุสลิมที่ดี นอกจากนั้น ศาสนาอิสลามยังบังคับให้บิดา มารดา หรือผู้ปกครองเด็กทุกคนต้องเอาใจใส่จัดให้บุตรหลานของตนได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนความรู้ทางศาสนา อย่างน้อยก็ให้สามารถปฏิบัติศาสนกิจตามบทบัญญัติแห่งศาสนาที่กำหนดไว้ได้อย่างถูกต้อง จึงเป็นเหตุให้อิสลามิกชนต้องศึกษาศาสนา ทำให้เกิดปอเนาะขึ้นมา โดยมีโต๊ะครูหรือผู้มีความรู้ทางศาสนาเป็นผู้จัดตั้งและอำนวยการสอน จากการวิจัยของศูนย์พัฒนาการศึกษา ภาคศึกษา ๒ พ.ศ.๒๕๑๒ พบว่า "...ผู้ที่เข้าศึกษาในปอเนาะต่างก็ตั้งความหวังขั้นสูงไว้ว่า จะศึกษาให้ถึงที่สุดจนได้เป็นโต๊ะครู..."[๓๖] เมื่อประชาชนให้ความสำคัญต่อการศึกษาศาสนามากดังกล่าวแล้ว จึงเป็นเหตุให้บรรดาโต๊ะครูทั้งหลายพยายามศึกษาหาความรู้ทางศาสนาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ เพราะความนิยมของประชาชนในบรรดาโต๊ะครูส่วนหนึ่งอยู่ที่ความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาศาสนาอิสลามของโต๊ะครูนั่นเอง

การศึกษาศาสนาอิสลามของโต๊ะครูในประเทศมักจะศึกษาในปอเนาะที่มีชื่อเสียงในจังหวัดปัตตานี ทั้งนี้ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า จังหวัดปัตตานีเป็นศูนย์กลางของการเผยแพร่ศาสนาอิสลามมาตั้งแต่สมัยโบราณ ประชาชนจึงนิยมศึกษาศาสนากันมาก โต๊ะครูจะสำเร็จการศึกษาจากปอเนาะภายในประเทศเมื่ออายุประมาณ ๒๐ ปี[๓๗] และหลังจากนั้นโต๊ะครูส่วนใหญ่ก็ได้เดินทางไปศึกษาวิชาศาสนาอิสลามต่อในต่างประเทศซึ่งมีสถานศึกษาศาสนาอิสลาม ได้แก่ ประเทศอียิปต์ ประเทศซาอุดิอาระเบีย ประเทศมาเลเซีย ประเทศปากีสถาน และประเทศอินโดนีเซีย การที่จะไปศึกษาใกล้หรือไกลขึ้นอยู่กับกำลังความสามารถของโต๊ะครูแต่ละคน แต่โต๊ะครูส่วนใหญ่ต้องการไปศึกษาที่เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดิอาระเบีย เพราะ "...จะได้ไปประกอบพิธีฮัจย์และศึกษาศาสนาด้วย"[๓๘] ดังนั้น โต๊ะครูส่วนใหญ่จึงเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาอาหรับเป็นอย่างดี

ในบรรดาภาษาที่โต๊ะครูมีความจำเป็นต้องรู้คือ ภาษาไทย ภาษาอาหรับ และภาษามลายู นั้น โต๊ะครูในจังหวัดยะลา นราธิวาส ปัตตานี ยกเว้นจังหวัดสตูล มีความสามารถในการใช้ภาษาไทย

---

๓๖ ศูนย์พัฒนาการศึกษา ภาคศึกษา ๒, เรื่องเดิม, หน้า ๓๙

๓๗ รุ่ง แก้วแดง, เรื่องเดิม, หน้า ๕๕

๓๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗

ต่ำที่สุด[๓๙] สำหรับภาษามลายูนั้นใช้ได้ดีเกือบทุกคน[๔๐]

๓.๕.๔ การประกอบอาชีพของโต๊ะครู

โต๊ะครูส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเช่นเดียวกับประชาชนทั่ว ๆ ไป ซึ่งได้แก่ การทำสวนยางพารา ทำนา ทำสวนผลไม้ และสวนมะพร้าว โดยปกติการให้ความรู้ทางศาสนาถือว่าเป็นการให้ทาน ไม่มีการเรียกค่าตอบแทนโดยอ้างว่าทำเพื่อการกุศล "แต่ผู้ปกครองของเด็กก็จำเป็นต้องตอบแทนให้ในรูปอื่น เช่น ให้เป็นของขวัญ หรือบริการแรงงานในเรื่องต่าง ๆ เป็นการช่วยเหลือครูผู้สอน"[๔๑] โต๊ะครูแม้จะมีชื่อเสียง มีลูกศิษย์ลูกหามาเล่าเรียนด้วยมาก ก็ยังมีสวนยาง สวนผลไม้ เป็นหลักทรัพย์ประจำ และไม่ได้ถือว่าการสอนเป็นวิชาชีพ[๔๒] แต่ก็มีโต๊ะครูบางคนที่ถือการสอนศาสนาเป็นอาชีพ

ในปัจจุบัน เมื่อทางราชการได้แปรสภาพ "ปอเนาะ" เป็นโรงเรียนราษฎร์แล้ว แม้จะได้มีการเก็บค่าเล่าเรียนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามบางแห่งแล้ว การเก็บค่าเล่าเรียนยังไม่อยู่ในระดับเดียวกัน สุดแต่ลักษณะและคุณภาพของการจัดการ โรงเรียนที่มีการจัดสถานศึกษาดี มีระเบียบเรียบร้อย มีการลงทุนสูง ก็เก็บค่าเล่าเรียนภาคละประมาณ ๑๕๐ บาท บางแห่งก็ยังเป็นโรงเรียนที่มีขนาดเล็ก มีนักเรียนน้อย และนักเรียนส่วนใหญ่อยู่ในท้องที่ยากจน เก็บค่าเล่าเรียนเพียงเดือนละ ๑๕ บาทก็มี[๔๓]

๓.๕.๕ บทบาทของโต๊ะครู

โดยเหตุที่โต๊ะครูได้รับการยกย่องนับถือจากชาวบ้านทั่วไป ชั้นในทางสังคมของโต๊ะครูอยู่ในลำดับที่สูงสุดในหมู่บ้าน[๔๔] จึงเป็นผลทำให้ชาวบ้านโดยทั่วไปอยากให้ลูกหลานได้เรียนในโรงเรียนปอเนาะ และบางคนอาจตั้งความหวังขั้นสูงให้ผู้ที่เรียนได้ศึกษาถึงที่สุด จนใน

---

๓๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘

๔๐ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑

๔๑ พัทยา สายหู, เรื่องเดิม, หน้า ๒๖

๔๒ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

๔๓ แฟ้มบันทึกการเดินทางไปราชการจังหวัดภาคใต้ของข้าราชการกอง ๕ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, ๑๕ - ๒๔ มกราคม ๒๕๑๔

๔๔ พัทยา สายหู, เรื่องเดิม, หน้า ๓๔ - ๓๕

ที่สุดได้เป็นโต๊ะครูบ้าง นอกจากนี้ โต๊ะครูที่สามารถสอนมีลูกศิษย์ลูกหามากก็จะมีโอกาสสร้างฐานะความเป็นอยู่ที่มั่นคงได้ด้วย[๔๕]

โต๊ะครูนอกจากจะเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในทางศาสนาที่มีหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่ประชาชนแล้ว ยังได้ทำหน้าที่อย่างอื่นของชุมชนอีกด้วย อาทิเช่น เป็นกรรมการอิสลามประจำมัสยิด กรรมการอิสลามประจำจังหวัด ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ฯลฯ หน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้ช่วยส่งเสริมให้โต๊ะครูมีบทบาทสำคัญต่อราษฎรในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นอย่างมาก โต๊ะครูจึงเป็นบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนมากที่สุด[๔๖]

ในสายตาของนักศึกษาปอเนาะ จากการวิจัยการจัดการศึกษาของปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของศูนย์พัฒนาการศึกษา ภาคศึกษา ๒ พ.ศ.๒๕๑๒ ปรากฏว่า ร้อยละ ๙๘.๔ ของนักศึกษาปอเนาะที่ได้รับการสอบถาม (๑,๐๑๖ คน) ได้ให้ความเคารพนับถือต่อโต๊ะครูมากที่สุด จึงอาจกล่าวได้ว่า โต๊ะครูเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนในปอเนาะเป็นอันมาก โต๊ะครูจึงเป็นตัวจูงใจ หรือตัวอิทธิพล (AUTHORITY FIGURE) ให้แก่นักศึกษาปอเนาะ[๔๗]

๓.๖ ผู้ช่วยโต๊ะครู

เมื่อปอเนาะใดมีนักเรียนเพิ่มจำนวนมากขึ้น โต๊ะครูคนเดียวจึงไม่อาจอบรมสั่งสอนวิชาศาสนาได้อย่างทั่วถึง โต๊ะครูจึงอาจให้ผู้ช่วยโต๊ะครูเป็นผู้ช่วยในการสอน โดยอาจจ้างผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากปอเนาะของตน หรือจ้างผู้ที่มีความรู้ทางศาสนามาช่วยสอน และในบางปอเนาะผู้ช่วยโต๊ะครูเป็นนักเรียนชั้นสูง ๆ ที่มีความรู้มาช่วยสอนนักเรียนชั้นต่ำ ๆ ผู้ช่วยโต๊ะครูส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาจากปอเนาะภายในประเทศ ส่วนผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศมีจำนวนน้อย ผู้ช่วยโต๊ะครูมักจะสำเร็จการศึกษาจากปอเนาะของโต๊ะครูนั้นเอง ทั้งนี้เพราะผู้ที่จบการศึกษาจากต่างประเทศซึ่งมีความรู้สูง ๆ มักจะออกไปตั้งปอเนาะของตนเอง หรือประกอบอาชีพอย่างอื่น การเป็นครูช่วยสอนได้รับค่าตอบแทนน้อยมาก เพราะโต๊ะครูส่วนใหญ่จัดตั้งปอเนาะขึ้นเพื่อ

---

๔๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖

๔๖ พิจารณารายละเอียดในวิทยานิพนธ์ เรื่อง "ทัศนคติของโต๊ะครูต่อการปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม" ของ รุ่ง แก้วแดง, หน้า ๖๔ - ๖๙

๔๗ ศูนย์พัฒนาการศึกษา ภาคศึกษา ๒, เรื่องเดิม, หน้า ๓๙

สอนศาสนาด้วยความศรัทธา จึงไม่มีการเก็บค่าเล่าเรียน หรือหากเก็บก็มักจะเก็บแต่น้อย จึงไม่มีเงินที่จะจ้างผู้ช่วยโต๊ะครูได้มากนัก

๓.๗ วิชาที่จัดสอนในปอเนาะ

ในชั้นเดิม การศึกษาในปอเนาะไม่มีหลักสูตรที่แน่นอน การสอนวิชาใดขึ้นอยู่กับความพอใจของโต๊ะครูแต่เพียงผู้เดียว โดยปกติวิชาที่สอนก็ได้แก่วิชาศาสนาอิสลาม วิชาภาษาและไวยากรณ์อาหรับ และวิชาภาษามลายู ซึ่งแยกกล่าวได้ดังต่อไปนี้

๓.๗.๑ วิชาศาสนาอิสลาม ใช้คัมภีร์อัลกุรอานเป็นหลัก โดยสอนเป็นภาษาอาหรับ และ/หรือภาษามลายู การสอนวิชาศาสนาแบ่งออกเป็นภาคต่าง ๆ ๕ ภาค ซึ่งได้แก่ ภาคการศรัทธา (รูกนอีมาน) ภาคปฏิบัติ (รูกนอิสลาม) ภาคจริยธรรม (อคลาก) ภาคประวัติ (ตาริฆ) และภาคครอบครัว (ฟารออิฏ) สำหรับวิชาที่นิยมสอนกันโดยทั่วไปก็มีอาทิเช่น

- การหัดอ่านพระคัมภีร์อัลกุรอาน เพื่อให้อ่านได้ถูกต้องและเข้าใจความหมาย
- วิชาเตาฮีด ว่าด้วยเอกภาพของพระเจ้า เรียนถึงคุณลักษณะของพระเจ้าและของพระนบี
- วิชาฟิกฮี ว่าด้วยข้อควรปฏิบัติและข้อห้ามทางศาสนา พร้อมกับศึกษาวิธีปฏิบัติศาสนกิจ
- วิชาตัฟซีร์ หัดอ่านและบรรยายพระคัมภีร์อัลกุรอาน
- วิชาฮาดิส เป็นคำอธิบายพระคัมภีร์ และพระวัจนะ
- วิชาตาซูวุฟ เป็นวิชาศีลธรรม[๔๘]

ฯ ล ฯ

๓.๗.๒ วิชาภาษาและไวยากรณ์อาหรับ การที่นักศึกษาจำต้องเรียนภาษาอาหรับอีกภาษาหนึ่งนั้น ก็เพื่อจะได้นำเอาความรู้ด้านภาษานี้ไปอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน[๔๙] ทั้งนี้เพราะคัมภีร์อัลกุรอานจารึกเป็นภาษาอาหรับ การที่จะเรียนรู้ศาสนาได้อย่างถูกต้องลึกซึ้งก็จำเป็นจะต้อง

---

๔๘ โมฮัมมัด อับดุลกาเดร์, เรื่องเดิม, หน้า ๑

๔๙ ศูนย์พัฒนาการศึกษา ภาคศึกษา ๒, เรื่องเดิม, หน้า ๖๔

มีความรู้ภาษาอาหรับเป็นอย่างดี นอกจากจะเรียนไวยากรณ์อาหรับแล้ว ก็ยังคงอาจจะเรียนการอ่าน คัด และเขียนอาหรับอีกด้วย ด้วยเหตุที่ปอเนาะเป็นสถานสอนศาสนา "...ฉะนั้นจึงเป็นที่คาดหวังว่าปอเนาะจะต้องเน้นหนักในด้านภาษาอาหรับเป็นประการแรก"[๕๐]

๓.๗.๓ วิชาภาษามลายู ปอเนาะบางแห่งได้เพิ่มการสอนวิชาภาษามลายู (อักษรยาวี) ให้กับนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปอเนาะที่โต๊ะครูได้รับการศึกษามาจากมาเลเซีย โต๊ะครูบางคนยังได้ใช้ตำราอธิบายพระคัมภีร์อัลกุรอานที่แปลเป็นภาษามลายูที่เรียกกันว่า "กีตับ"[๕๑] เป็นคู่มือในการทำความเข้าใจพระคัมภีร์ที่จารึกเป็นภาษาอาหรับ นอกจากนี้ สภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่อยู่ใกล้ชิดกับสหพันธรัฐมาเลเซีย ก็ยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามใน ๔ จังหวัดนี้ด้วย ทำให้ประชาชนเห็นความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ภาษามลายูเพื่อประโยชน์ในการติดต่อค้าขาย จึงเป็นเหตุให้มีการเพิ่มวิชาภาษามลายูในการสอนศาสนาในปอเนาะ

อนึ่ง กระทรวงศึกษาธิการได้เคยกำหนดหลักสูตรวิชาศาสนาอิสลามไว้ในระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะในภาคศึกษา ๒ พ.ศ.๒๕๐๔ แต่ปรากฏว่าไม่ได้รับความนิยมจากโต๊ะครู เพราะเมื่อพิจารณาจากการประเมินผลการปรับปรุงปอเนาะของภาคศึกษา ๒ ในปี พ.ศ.๒๕๐๔ ปรากฏว่า มีโต๊ะครูเพียง ๖ คน หรือร้อยละ ๒๓ ที่สอนศาสนาตามหลักสูตรที่กำหนดตามระเบียบ นอกจากนี้สอนตามที่โต๊ะครูเคยเรียนมา

๔. มูลเหตุจูงใจให้เข้ารับการศึกษาในปอเนาะ

มูลเหตุจูงใจให้ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้ารับการศึกษาในปอเนาะก็เช่นเดียวกับสาเหตุในการจัดตั้งปอเนาะดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า มีอยู่ ๓ ประการ คือ สาเหตุทางศาสนา สาเหตุทางเศรษฐกิจ และสาเหตุทางสังคม สาเหตุทางศาสนาและสาเหตุทางสังคม เป็นมูลเหตุจูงใจที่สำคัญและสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ทั้งนี้เพราะ ศาสนาอิสลามส่งเสริมการศึกษาของมุสลิมทั้งชายและหญิงเพื่อให้สามารถอ่านและเข้าใจพระคัมภีร์อัลกุรอานได้อย่างถูกต้อง

---

๕๐ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔

๕๑ สถิตย์ แสงศรี, เรื่องเดิม, หน้า ๔

๕๒ รุ่ง แก้วแดง, เรื่องเดิม, หน้า ๓๗

ศาสนาอิสลามบังคับให้บิดามารดา หรือผู้ปกครองจะต้องเอาใจใส่จัดให้บุตรหลานของตนได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนความรู้ทางศาสนา อย่างน้อยก็เพื่อให้สามารถปฏิบัติศาสนกิจตามบทบัญญัติของศาสนาที่กำหนดไว้ได้อย่างถูกต้อง จึงเป็นมูลเหตุจูงใจให้ประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้ารับการศึกษาศาสนาอิสลามในปอเนาะ

นอกจากนี้ ค่านิยมของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็มุ่งไปที่การยกย่องนับถือผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในหลักศาสนา ทั้งนี้ก็เพราะว่า ศาสนาได้เข้าไปกำหนดกิจวัตรประจำวันของชีวิตบางอย่าง และวิกฤติการณ์ระยะต่าง ๆ ของชีวิต เช่น การเกิด การแต่งงาน การหย่าร้าง และการตาย ต้องอาศัยบริการของเจ้าหน้าที่ทางศาสนา ซึ่งได้แก่ โต๊ะอิหม่าม และผู้ช่วยโต๊ะอิหม่าม ซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องนับถือว่าเป็นผู้ที่ประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรม มีความรู้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โต๊ะอิหม่ามและผู้ช่วยโต๊ะอิหม่ามทำหน้าที่อันจำเป็นตามที่ได้บัญญัติไว้ในศาสนา อาทิเช่น การแนะนำสั่งสอนคนให้เคร่งครัดในศาสนา การสอนให้เด็กรู้จักอ่านพระคัมภีร์อัล-กุรอาน การนำพิธีสวดมนต์ในสุเหร่าทุก ๆ บ่ายวันศุกร์ การทำพิธีให้พรเด็กที่เกิดใหม่ การประกอบพิธีเข้าสุหนัดของเด็กชาย การเป็นประธานทางด้านพิธีศาสนาในการแต่งงาน และหย่าร้าง เป็นผู้ประกอบพิธีทางศาสนาและจดทะเบียน ในการตายทำพิธีชำระศพและฝังกับสวดส่งดวงวิญญาน และแบ่งทรัพย์มรดกของผู้ตายตามกฎเกณฑ์ทางศาสนา หากผู้ตายมิได้จัดการแบ่งไว้ก่อนตาย ในการศึกษาหาความรู้ทางศาสนา บุคคลต้องอาศัยครูช่วยสอนอ่านพระคัมภีร์และให้ความรู้ที่ลึกซึ้งขึ้นไปอีก นอกจากนั้นการเป็นผู้มีความรู้ทางศาสนายังได้รับการยกย่องนับถือ และผู้ศึกษามักสวมหมวกผ้าสีขาวรูปครึ่งวงกลมครอบติดศรีษะเป็นเครื่องหมาย ซึ่งผู้มิได้ศึกษาไม่มีสิทธิใช้ ส่วนผู้ที่ได้จาริกแสวงบุญไปยังนครเมกกะมาแล้ว เมื่อกลับมาก็ได้รับคำยกย่องประกอบชื่อว่า "ฮัจยี" และมีสิทธิใช้ผ้าโพกศรีษะพิเศษของบุคคลในฐานะทางศาสนาเช่นว่านี้โดยเฉพาะ ดังนั้น จึงเป็นเหตุให้บุคคลพยายามขวนขวายหาความรู้ทางศาสนาสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ซึ่งนอกจากจะเป็นการปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งศาสนาแล้ว ยังเป็นการเสริมสร้างฐานะทางสังคมของตนให้สูงขึ้นได้อีกทางหนึ่ง จนกระทั่งเป็นเหตุให้ผู้เข้าศึกษาศาสนาในปอเนาะได้ตั้งความหวังขั้นสูงไว้ว่าจะศึกษาให้ถึงที่สุด จนได้เป็นโต๊ะครูบ้าง

จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การที่เยาวชนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความประสงค์เข้าศึกษาในปอเนาะมากกว่าโรงเรียนรัฐบาล ก็ด้วยมูลเหตุจูงใจหลายประการ คือ

๑) เพื่อมุ่งหวังที่จะเรียนรู้ทางศาสนาให้มากยิ่งขึ้น ตามบทบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม

๒) ตามความประสงค์ของบิดา มารดา และผู้ปกครอง

๓) เพื่อต้องการจะได้เป็นโต๊ะครู หรือมีอาชีพเป็นครูสอนศาสนาอิสลามในปอเนาะต่อไป

๔) เพื่อที่จะได้มีโอกาสได้รับเลือกเป็นเจ้าหน้าที่ประกอบพิธีทางศาสนา ซึ่งได้แก่ โต๊ะอิหม่าม และผู้ช่วยโต๊ะอิหม่าม

๕) เพื่อได้รับการยกย่องนับถือในสังคม

นอกจากนี้ ความสนใจในการศึกษาวิชาศาสนาอิสลามดูจะมีมากขึ้นในระยะหลังนี้ บุคคลรุ่นพ่อแม่ที่ไม่เคยได้เรียนในปอเนาะ หรือเรียนน้อยมากจนไม่มีความหมาย มาถึงรุ่นลูกได้ส่งเสริมให้เรียนกันอย่างจริงจัง หรือกล่าวแสดงความตั้งใจที่จะให้ลูกเรียนเต็มที่เป็นทำนองว่าจะต้องเปิดโอกาสให้ลูกหลานของตนได้เล่าเรียน เพราะตนไม่มีโอกาสได้รับการศึกษา สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นอาจเป็นเพราะ

(๑) ในสมัยก่อนปอเนาะมีอยู่น้อย ส่วนใหญ่อยู่ทางจังหวัดปัตตานี ไม่สะดวกสำหรับประชาชนที่อยู่ในอำเภอ ตำบลไกล ๆ ในจังหวัดอื่นที่จะส่งลูกหลานไปเรียน เพราะชาวบ้านยังไม่ค่อยตื่นตัวในเรื่องการศึกษาทางศาสนาอย่างปัจจุบันนี้ สมัยนี้การคมนาคมสะดวกขึ้น ปอเนาะมีมากขึ้น ครูสอนศาสนาเดินทางไปตั้งโรงเรียนตามอำเภอ ตำบลไกล ๆ ที่ตนเห็นเป็นทำเลเหมาะ ทำให้ชาวบ้านทั่วไปมีโอกาสให้ลูกเล่าเรียนใกล้บ้านได้ง่ายขึ้น

(๒) ครูสอนศาสนาย้ำเรื่องความสำคัญและจำเป็นของการเรียนรู้เรื่องศาสนาแก่ชาวบ้านโดยผ่านทางอิหม่ามและนักเรียนของตน เมื่อจำนวนครูสอนศาสนามากขึ้น นักเรียนมากขึ้น การเน้นเรื่องนี้ก็แพร่หลายมากขึ้น คนที่ไม่เคยสนใจก็ถูกว่ากล่าวตักเตือนบ่อยขึ้น

(๓) ความสะดวกในการไปเมกกะมีมากขึ้น ในระยะหลัง ๆ นี้ เพราะมีบริษัทบริการและมีนายหน้ามาชักชวนถึงในหมู่บ้าน ช่วยจัดการติดต่อกับทางราชการต่าง ๆ ทุกอย่างให้ชาวบ้านจำนวนมากได้ไปแสวงบุญที่เมกกะ กลับมาได้เลื่อนฐานะทางสังคมขึ้นเป็นฮัจยี รู้สึกจำเป็นที่จะต้องแสดงศรัทธาในศาสนามากขึ้น ให้สมศักดิ์ศรีของผู้เป็นฮัจยี ตนเองอาจขวนขวายหาความรู้เพิ่มเติมเอง และส่งเสริมให้ผู้อื่นกระทำด้วย โดยเริ่มจากครอบครัวของตนเองก่อน

(๔) ชาวบ้านที่มีฐานะทางสังคมของตนเองต่ำต้อยกว่าผู้อื่นในรุ่นอายุเดียวกัน มีทางกู้หน้าโดยให้คนรุ่นลูกได้เล่าเรียนทัดเทียมกับลูกของคนอื่น จะสามารถทำให้ถึงที่สุดได้หรือไม่เพียงไรเป็นเรื่องภายหน้า แต่อย่างน้อยก็พยายามเริ่มต้นให้ได้ก่อน[๕๓]

เป็นที่น่าสังเกตว่า ชาวบ้านที่มีฐานะปานกลางมักนิยมให้บุตรหลานของตนศึกษาในปอเนาะ ทั้งนี้เพราะชาวบ้านที่มีฐานะร่ำรวยมักส่งบุตรหลานของตนไปศึกษาในโรงเรียนสามัญเพื่อที่จะได้มีโอกาสเล่าเรียนต่อในระดับสูง ๆ ขึ้นไปอีกจนกระทั่งถึงระดับมหาวิทยาลัย หรือมิฉะนั้นก็ส่งไปเรียนวิชาศาสนาในต่างประเทศ มักไม่ค่อยนิยมให้บุตรหลานของตนศึกษาวิชาศาสนาในปอเนาะ ส่วนชาวบ้านที่มีฐานะยากจน พวกนี้ต้องการแรงงานของบุตรหลานในการประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัว แม้ว่าปอเนาะจะไม่เก็บค่าเล่าเรียน หรือถ้าเก็บก็เก็บเพียงเล็กน้อยก็ตาม แต่ก็ไม่เป็นสิ่งจูงใจให้บิดามารดาที่มีฐานะยากจนส่งบุตรหลานของตนเข้าศึกษาในปอเนาะได้มากนัก ทั้งนี้เพราะต้องการใช้แรงงานในการประกอบอาชีพมากกว่า[๕๔]

๕. บทบาทของปอเนาะต่อการศึกษาและชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้

โดยเหตุที่ปอเนาะเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาของชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้มาเป็นเวลานาน บทบาทของปอเนาะที่มีต่อการศึกษาและชุมชนใน ๔ จังหวัดดังกล่าว จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องได้รับการพิจารณา ในที่นี้จะขอแยกพิจารณาออกเป็นสองฐานะ คือ ในฐานะที่เป็นสถาบันประการหนึ่ง และในฐานะที่เป็นบุคคลอีกประการหนึ่ง และจะได้กล่าวถึงผลสะท้อนของการศึกษาในปอเนาะที่มีต่อสังคมด้วย

๕.๑ ปอเนาะในฐานะที่เป็นสถาบัน

เนื่องจากปอเนาะเป็นสถาบันที่ให้การศึกษาศาสนาอิสลามแก่ประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามทุกรุ่นทุกวัย ไม่จำกัดอายุและเพศ กล่าวคือ ปอเนาะมิได้รับแต่นักเรียนชายอย่างเดียว

---

๕๓ พัทยา สายหู, เรื่องเดิม, หน้า ๓๗ - ๓๘

๕๔ สัมภาษณ์ ว่าที่ ร.ต.ฉาย อินทรสกุล หัวหน้าคณะวิจัยโครงการพัฒนาการศึกษาศาสนาอิสลามสี่จังหวัดภาคใต้ พ.ศ.๒๕๑๓ - ๒๕๑๙ ที่ทำการศึกษาธิการจังหวัดอุทัยธานี, จังหวัดอุทัยธานี, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

ยังรับนักเรียนหญิงและนักเรียนผู้ใหญ่ด้วย เด็กหนุ่มสาวที่แต่งงานแต่อายุยังเยาว์อาจจะเข้าเรียนที่ปอเนาะอีกระยะหนึ่ง เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางศาสนาเพิ่มเติมก่อนที่จะตั้งครอบครัวประกอบอาชีพอย่างจริงจัง ผู้ใหญ่อายุมากทั้งชายและหญิงที่หมดภาระห่วงใยทางบ้าน หรือรำคาญจะอยู่กับคนรุ่นลูกหลาน อาจเข้าไปอยู่ในปอเนาะเพื่อเรียนทางศาสนา และช่วยเหลือแรงงานแก่โต๊ะครูเป็นการตอบแทน ครอบครัวที่ไม่มีที่ทางของตนเองอาจมาอาศัยอยู่กับโต๊ะครูในปอเนาะและช่วยทำสวนของโต๊ะครู ชีวิตความเป็นอยู่ของปอเนาะบางแห่งที่มีนักเรียนหลายรุ่นหลายวัยเช่นนี้จึงเป็นเสมือนกลุ่มบ้านย่อม ๆ กลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีจำนวนครอบครัวหลายสิบครอบครัว และจำนวนนักเรียนทุกประเภทรวมแล้วเป็นร้อย ๆ คน[๕๕] จึงเป็นเหตุให้ปอเนาะเป็นสถาบันที่สำคัญต่อชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้มาก

ผู้เป็นเจ้าของและครูผู้สอนในปอเนาะก็คือโต๊ะครู ซึ่งนอกจากจะอบรมสั่งสอนนักเรียนแล้ว ยังทำการสอนศาสนาให้กับนักเรียนประจำ จากการวิจัยของ นายรุ่ง แก้วแดง โดยสอบถามโต๊ะครูจำนวน ๓๘ คน ในจำนวนโต๊ะครูทั้งหมด ๓๙ คน[๕๖] ที่เข้ามาร่วมในการสัมมนาโต๊ะครูในภาคศึกษา ๒ ครั้งที่ ๑๐ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๐ ที่หอประชุมคุรุสภา กรุงเทพมหานคร ปรากฏว่าโต๊ะครูร้อยละ ๓๔.๖ (๑๔ คน) สอนศาสนาเป็นประจำทุกวัน และร้อยละ ๕๒ (๑๙ คน) สอนอย่างน้อยสัปดาห์ละ ๑ - ๒ ครั้ง (ส่วนใหญ่สอนที่มัสยิดในวันศุกร์) ส่วนโต๊ะครูที่ไม่สอนเลยนั้นมีเพียงร้อยละ ๑๓.๔ (๕ คน)[๕๗]

การสั่งสอนนักศึกษาของโต๊ะครูนั้น อาจกล่าวได้ว่า ไม่ได้สั่งสอนศาสนาแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังได้ถ่ายทอดทัศนคติและแนวความคิดของโต๊ะครูในเรื่องต่าง ๆ เช่น ข่าวคราวของเพื่อนบ้าน การพัฒนาท้องถิ่น และข่าวการเมือง เป็นต้น นักศึกษาจึงเป็นบุคคลที่ได้รับแนวความคิดต่าง ๆ จากโต๊ะครูไปเป็นอันมาก เมื่อนักศึกษาเหล่านี้เรียนจบวิชาศาสนาแล้ว ก็จะกระจายไปอยู่ในชุมชนโดยทั่วไป และหลายคนก็ได้เป็นผู้นำของชุมชน เช่น เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการมัสยิด กรรมการอิสลามประจำจังหวัด เป็นต้น ตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นตำแหน่งที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อชุมชนชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้น แนวความคิดของโต๊ะครูที่ถ่ายทอดไปสู่นักศึกษา

---

๕๕ พัทยา สายหู, เรื่องเดิม, หน้า ๔๗ - ๔๘

๕๖ หมายเหตุ : โต๊ะครูคนหนึ่งไม่สามารถให้รายละเอียดได้

๕๗ รุ่ง แก้วแดง, เรื่องเดิม, หน้า ๓๘ - ๓๙

และนักศึกษานำไปถ่ายทอดให้กับชุมชนอีกต่อหนึ่ง และถึงแม้นักศึกษาในปอเนาะจะมิได้เป็นผู้นำชุมชนทั้งหมด แต่ประชาชนทั่วไปในจังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส ยกเว้นจังหวัดสตูล ร้อยละ ๔๐ - ๖๕ ได้เคยผ่านการศึกษาในปอเนาะมาแล้วอย่างน้อยคนละ ๑ - ๒ ปี

ดังนั้น ปอเนาะจึงเป็นสถาบันที่มีบทบาทต่อการศึกษา และมีอิทธิพลต่อชุมชนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างมาก

๕.๒ <u>ปอเนาะในฐานะที่เป็นบุคคล</u>

บทบาทของปอเนาะในฐานะที่เป็นบุคคลนั้น จะต้องพิจารณาที่ตัวโต๊ะครู ทั้งนี้เพราะโต๊ะครูเป็นทั้งเจ้าของและผู้ทำการสอน (ครูใหญ่) ของปอเนาะ โต๊ะครูเป็นผู้ที่ทำให้ปอเนาะเข้าไปมีบทบาทและอิทธิพลต่อการศึกษา และความรู้สึกนึกคิดของชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะโต๊ะครูเป็นบุคคลที่ประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามให้ความเคารพนับถือ และปฏิบัติตามการอบรมสั่งสอน ก่อให้เกิดอำนาจของความเป็นผู้นำในตัวของโต๊ะครู การที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องมาจากโต๊ะครูเป็นผู้ที่มีพื้นฐานทางการศึกษาศาสนาอิสลามมาเป็นอย่างดี โดยใช้เวลาในการศึกษาเล่าเรียนศาสนาอิสลามมาเป็นเวลานานพอสมควร นอกจากนี้ค่านิยมของศาสนาอิสลามยังให้การยกย่องแก่ผู้ที่ได้รับการศึกษาศาสนาอิสลามมาแล้วเป็นอย่างดี เพราะศาสนาอิสลามบังคับให้ทุกคนต้องศึกษาพระคัมภีร์อัลกุรอาน เพื่อให้สามารถประกอบศาสนกิจได้อย่างถูกต้อง เป็นเหตุให้อิสลามิกชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้นิยมส่งบุตรหลานของตนไปศึกษากับผู้ที่มีความรู้ในทางศาสนา ซึ่งก็ได้แก่โต๊ะครูที่เป็นเจ้าของปอเนาะนั้นเอง

เมื่อประชาชนให้ความสำคัญแก่การศึกษาศาสนาอิสลามเป็นอย่างมากเช่นนี้ เป็นผลให้บุคคลที่จะคิดตั้งตัวเป็นโต๊ะครูต้องใช้เวลาศึกษาเล่าเรียนเป็นเวลานานนับสิบ ๆ ปี โดยเริ่มเรียนกับครูที่มีชื่อเสียง ซึ่งส่วนมากจะไปศึกษาในจังหวัดปัตตานีก่อน แล้วอาจจะเปลี่ยนเลือกเรียนกับครูที่มีชื่อเสียงอื่น ๆ สุดแต่ว่าจะมีโรงเรียนอยู่ที่ใด บางคนข้ามพรมแดนไปเรียนในสำนักศึกษาศาสนาในมาเลเซียก็มี หลังจากนั้นผู้ที่มีกำลังทรัพย์มากก็อาจจะไปเรียนต่อที่ประเทศอาหรับ หรืออียิปต์ โดยเริ่มด้วยการจาริกแสวงบุญไปนครเมกกะทำพิธีฮัจย์ก่อน แล้วอยู่ศึกษาเล่าเรียนต่อ โต๊ะครูที่ตั้งโรงเรียนสอนศาสนาจึงมักเป็นผู้ที่ใช้เวลาเล่าเรียนมานานทั้งในและนอกประเทศตั้งแต่อายุยังน้อย กว่าจะตั้งปอเนาะได้มีชื่อเสียงก็อาจจะมีอายุถึง ๔๐ ปี หรือกว่าขึ้นไป[๕๘] โต๊ะครูจึงเป็นบุคคลที่ได้รับ

---

๕๘ พัทยา สายหู, เรื่องเดิม, หน้า ๓๗

ความนิยมยกย่องนับถือในหมู่ประชาชนในฐานะที่เป็นผู้มีความรู้ทั้งในทางศาสนา และเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม และมีบทบาทและอิทธิพลต่อการศึกษาของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างมาก

๕.๓ ผลสะท้อนของการศึกษาในปอเนาะที่มีต่อสังคม

จากการที่ศาสนาได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างมาก การเป็นผู้รู้และชำนาญในศาสนาได้รับการยกย่องในชุมชน จึงทำให้ประชาชนขวนขวายที่จะได้รับการศึกษาศาสนาให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ชาวบ้านโดยทั่วไปต้องการให้ลูกหลานได้เรียนในปอเนาะ และบางคนอาจจะตั้งความหวังขั้นสูงให้ผู้ที่เรียนได้ศึกษาสูงขึ้นไป จนในที่สุดได้เป็นโต๊ะครู โดยทั่วไปโต๊ะครูที่จัดตั้งปอเนาะขึ้นมาสอนศาสนาก็เพื่อมุ่งหวังที่จะเผยแพร่ศาสนาแต่เพียงอย่างเดียว แต่ก็มีบ้างเหมือนกันที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อการศึกษาทั่วไป เช่น ให้การอบรมขนบธรรมเนียมประเพณี สอนภาษาอาหรับ และภาษามลายู และก็มีอยู่ไม่น้อยที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อยึดเป็นอาชีพ หรือมุ่งหวังที่จะเป็นผู้นำชุมชน ดังนั้น การศึกษาในปอเนาะทำให้ผู้ศึกษารู้ศาสนาอิสลามดีขึ้น และได้เรียนรู้ภาษามลายูหรือภาษาอาหรับพอที่จะอ่านพระคัมภีร์อัลกุรอานได้ การศึกษาศาสนายิ่งศึกษาให้สูงขึ้นไปก็ยิ่งทำให้ฐานะทางสังคมของตนดีขึ้น มีคนนับหน้าถือตามากขึ้น ทั้งนี้เพราะ ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ความสำคัญแก่การศึกษาวิชาศาสนา จนกลายเป็นค่านิยมของสังคมว่าผู้ที่มีความรู้ความสามารถในทางศาสนาจะได้รับการยกย่องนับถือจากประชาชนโดยทั่วไป นอกจากนี้ ผู้ที่ศึกษาศาสนาสูง ๆ และมีโอกาสได้ออกมาเป็นโต๊ะครูหรือเป็นครูสอนศาสนา และได้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ ณ นครเมกกะ ประเทศซาอุดิอาระเบียด้วยแล้ว ก็จะได้รับการยกย่องจากประชาชนยิ่งขึ้นไปอีก อย่างไรก็ดี การเรียนในปอเนาะนั้นผู้เรียนอาจจะมิได้เป็นผู้นำทางศาสนา หรือเป็นผู้นำของชุมชน หรือการได้เป็นโต๊ะครูที่มีชื่อเสียงเสมอไปทุกคน ส่วนใหญ่เมื่อสำเร็จการศึกษาจากปอเนาะแล้วก็จะกลับไปประกอบอาชีพตามปกติ คือ ไปประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวน ซึ่งก็เรียนรู้มาจากบิดามารดาที่ประกอบอาชีพนั้นอยู่แล้วนั่นเอง ผลตอบแทนที่นักศึกษาจะได้รับจึงอาจกล่าวได้ว่าไม่คุ้มกับเวลาและเงินทองที่จะต้องสูญเสียไป การที่นักเรียนในปอเนาะไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน แต่ต้องทำงานให้แก่โต๊ะครูเป็นสาเหตุให้นักเรียนไม่สามารถใช้แรงงานได้อย่างเต็มที่ การเรียนในปอเนาะแต่เพียงอย่างเดียวไม่ช่วยให้ความสามารถในการผลิตของนักเรียนเพิ่มขึ้น เมื่อสำเร็จการศึกษาจากปอเนาะออกไปประกอบอาชีพจึงไม่ช่วยให้

ผลิตผลของประเทศสูงขึ้น นอกจากนี้ การศึกษาในปอเนาะเป็นเวลานาน ๆ โดยไม่มีการสอนวิชาสามัญ แม้แต่ภาษาไทย จึงเป็นเหตุให้ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาภาคบังคับนั้นถูกหลงลืมจนหมดสิ้น ส่วนใหญ่นักเรียนในปอเนาะจึงยังอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ ความรู้ที่ได้จากปอเนาะจึงไม่สามารถนำไปเป็นเครื่องช่วยในการศึกษาต่อในวิชาสามัญสูงขึ้นไป นอกจากนี้ การศึกษาในปอเนาะเป็นการแยกตัวออกจากสังคมที่เคร่งครัดและในลักษณะโดดเดี่ยว อารยธรรมจากภายนอกไม่มีทางที่จะเข้าไปปะปนได้ ทำให้สร้างสมลัทธิความเชื่อในศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมในหมู่ของคนอิสลามแน่นแฟ้นไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ๆ เป็นเหตุให้ขาดความเฉลียวฉลาด และอาจตกเป็นเครื่องมือของผู้ที่ฉลาดกว่า โดยเฉพาะนักการเมืองและฝ่ายตรงข้าม ทำการยุแหย่บ่อนทำลายได้โดยไม่รู้สึกตัว นอกจากนี้ความนิยมในการหาความรู้ทางศาสนาเพื่อยกฐานะทางสังคมของบุคคลโดยการเรียนที่ปอเนาะ ยังมีผลสะท้อนทางสังคมในด้านอื่น ๆ เช่น

(๑) โต๊ะครูจากที่อื่น ซึ่งแสดงความประสงค์จะเปิดโรงเรียนสอนศาสนาให้แก่ชาวบ้านในตำบลที่ไม่เคยมีครูมาก่อน มักได้รับความสะดวกช่วยเหลือจากชาวบ้านในการซื้อที่ดินและปลูกสร้าง เพราะชาวบ้านยินดีที่ได้มีโอกาสให้ลูกหลานได้เล่าเรียนใกล้บ้าน

(๒) โรงเรียนรับนักเรียนไม่จำกัดภูมิลำเนา ผู้ที่มาเรียนจากต่างหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เกิดความสนิทสนมคุ้นเคยกัน มีการชักจูงให้ไปอยู่อาศัยหาที่ทำกินในหมู่บ้านของเพื่อนฝูงต่อไปเมื่อออกจากโรงเรียนแล้ว

(๓) พ่อแม่ส่วนมากเมื่อจะหาสามีให้ลูกสาว มักอยากได้คนดีมีความรู้ทางศาสนา ญาติมิตรอาจแนะนำเพื่อนฝูงคนหมู่บ้านอื่นที่คุ้นเคยกันสมัยเรียนปอเนาะให้ เป็นการได้เขยจากหมู่บ้านอื่น ซึ่งอาจแนะนำพวกพ้องจากหมู่บ้านตนมาสัมพันธ์แต่งงานกับหมู่บ้านที่ตนเกี่ยวดองต่อไป

(๔) การเคลื่อนย้ายถ่ายเทภูมิลำเนาอันสืบเนื่องจากบุคคลที่เกี่ยวข้องทางการศึกษาเรื่องศาสนาอาจนำไปสู่การเคลื่อนย้ายของผู้อื่นต่อไปในด้านเศรษฐกิจ เช่น ชักจูงพวกพ้องมารับจ้างกรีดยาง ซื้อที่ดินทำสวน ฯลฯ ขยายวงความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้าน ซึ่งในขณะเดียวกันก็ทำให้เปลี่ยนรูปองค์ประกอบของประชากรถาวรของหมู่บ้านด้วย[๕๘]

---

๕๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘ - ๓๙

๖. ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดสถานศึกษา "ปอเนาะ"

โดยเหตุที่ปอเนาะเป็นสถาบันสอนศาสนาอิสลามที่มีอยู่อย่างแพร่หลายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปอเนาะจึงมีอิทธิพลต่อการศึกษาและต่อชุมชนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้มาเป็นเวลานาน ประกอบกับทางราชการได้ปล่อยให้มีการจัดตั้งดำเนินการมาโดยเสรี มิได้เข้าไปควบคุมเป็นเวลานาน ทำให้เกิดปัญหาอันเนื่องมาจากปอเนาะทั้งในด้านการเมือง การปกครอง การเศรษฐกิจ และสังคม อันมีผลกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติ ดังต่อไปนี้

๖.๑ ปัญหาทางการเมือง การปกครอง

จากลักษณะของปอเนาะที่เป็นโรงเรียนประจำสอนศาสนาอิสลาม ตั้งอยู่ในชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลาม อยู่ห่างไกลจากตัวเมือง หรือตัวอำเภอ จึงยากต่อการตรวจตราดูแลของเจ้าหน้าที่รัฐบาลได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ การจัดตั้งปอเนาะในชั้นเดิมก็เป็นไปโดยเสรี ทางราชการมิได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวควบคุมแต่อย่างใด แม้ว่าปอเนาะที่เป็นมาแต่เดิมนั้นอาจกล่าวได้ว่า เป็นการปฏิบัติไม่ถูกต้องตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ.๒๔๙๗ ถือได้ว่าเป็นสถานศึกษาเถื่อน แต่ทางราชการก็ยังมิได้ดำเนินการตามกฎหมาย ทั้งนี้เพราะทางราชการถือว่าปอเนาะเป็นสถานสอนศาสนา จึงไม่พยายามเข้าไปเกี่ยวข้อง "...ตราบใดที่ปอเนาะมิได้ก่อความเดือดร้อนหรือความไม่สงบสุขขึ้น ประกอบกับสิทธิของมนุษยชนในอันที่จะเชื่อถือ และกระทำพิธีกรรมทางศาสนาที่ตนศรัทธาตามหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย..."[๖๐] นอกจากนี้ ยังได้ตกเป็นเป้าหมายของฝ่ายตรงข้ามเข้าแทรกซึมบ่อนทำลาย เป็นการสร้างความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ต่อทางราชการในหมู่ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม เช่น กล่าวหาว่าทางราชการกีดกันการสอนศาสนาอิสลาม และปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมต่อประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลาม และทางราชการก็ขาดเจ้าหน้าที่ทางการศึกษาที่จะออกไปตรวจตราดูแลได้อย่างทั่วถึง ทางการจึงไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการสอนศาสนาของโต๊ะครูในปอเนาะในระยะนั้นเลย ด้วยเหตุนี้ปอเนาะจึงเป็นปัญหาทางการเมืองและการปกครอง จากการศึกษาของ พันเอก ประสิทธิ์ เวชสวรรค์ ปรากฏว่า

---

๖๐ โมฮัมมัด อับดุลกาเดร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒

"...นักการเมืองบางคนใช้ปอเนาะเป็นแหล่งมั่วสุมทางการเมือง บางแห่งถึงขั้นฝึกอาวุธให้แก่เด็กนักเรียน เพราะนักเรียนในปอเนาะนั้นส่วนใหญ่เป็นเด็กหนุ่ม ซึ่งมีความคิดเห็นรุนแรง และขาดความยับยั้งโดยธรรมชาติอยู่แล้ว นักเรียนในปอเนาะจึงเข้าไปมีส่วนในความวุ่นวายทางการเมืองของจังหวัดชายแดนภาคใต้เสมอ..."[๖๑]

ปอเนาะจึงมักเป็นสถานที่ที่นักการเมืองทั้งฝ่ายไทยและต่างประเทศซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามเพ่งเล็งถือเป็นจุดแรกในเขต ๔ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้เพราะ บรรดานักการเมืองเหล่านี้เล็งเห็นคุณสมบัติของปอเนาะในการที่เป็นสถานที่รวมของบรรดานักศึกษาทั้งชายและหญิง เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ (สมายัง) และโต๊ะครูปอเนาะเป็นบุคคลที่ราษฎรในท้องถิ่นนั้น ๆ เคารพนับถือและเชื่อฟัง จึงได้มีการพยายามใช้ปอเนาะเป็นเครื่องมือในการหาเสียงเลือกตั้ง (สำหรับในประเทศไทย) และใช้เป็นแหล่งดำเนินการก่อกวนของขบวนการแบ่งแยกดินแดน นักการเมืองซึ่งมีพฤติการณ์แบ่งแยกดินแดนทั้งในและนอกประเทศ ได้จัดตั้งปอเนาะขึ้นเป็นองค์การบังหน้าเพื่อเผยแพร่ลัทธิชาตินิยมมาเลเซีย และลัทธิแบ่งแยกดินแดน ดำเนินการยุยงและบ่อนทำลายโดยการสอดแทรกความคิดเห็นไปในคำสอนทางศาสนา ผู้ที่ดำเนินการก็ได้แก่

- โต๊ะครูที่เป็นสมาชิก หรือให้การสนับสนุนขบวนการแบ่งแยกดินแดน
- ผู้เชี่ยวชาญทางศาสนา ซึ่งฝ่ายตรงข้ามส่งแทรกซึมเข้ามา

ในพวกหลังนี้ จะทำการโฆษณาชวนเชื่อ เพื่อโน้มน้าวจิตใจของนักศึกษาให้เห็นคล้อยตามความเห็นของตน ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำได้ไม่ยาก เพราะภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และเชื้อชาติ ช่วยเกื้อกูลอยู่แล้ว

นอกจากนี้ หนังสือและบทความทางการเมือง ตลอดจนใบปลิวที่เกี่ยวข้องกับประชาชนชาวไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยที่ตีพิมพ์เผยแพร่โดยการสนับสนุนของนักการเมือง และพรรคการเมืองบางพรรคในมาเลเซีย อย่างเช่น หนังสือเสียงนิสิต (SUARA SISWA) ซึ่งออก

---

๖๑ ประสิทธิ์ เวชสวรรค์, พ.อ., การพัฒนาการศึกษาเพื่อบูรณภาพของจังหวัดชายแดนภาคใต้, (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๐๙), หน้า ๑๐๗

โดยสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมลายา ก็มีบทความกล่าวถึงการศึกษาในปอเนาะ บทบาทของรัฐบาลไทยในการควบคุมปอเนาะ ทั้งนี้เพื่อที่จะสร้างทัศนคติให้ชาวมาเลเซีย ตลอดจนชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้เชื่อว่า รัฐบาลไทยกดขี่ข่มเหงและกีดกันการสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย เพื่อนำไปสู่การชักจูงปลุกปั่นให้สนับสนุนการแบ่งแยกดินแดนนั่นเอง

นอกจากนี้ หนังสือเรียนที่ใช้ในปอเนาะส่วนใหญ่พิมพ์เป็นภาษามลายู อักษรยาวี และพิมพ์ในมาเลเซีย จึงมีเรื่องราวของเด็กในประเทศมาเลเซียโดยเฉพาะ เช่น มีประโยคว่า "...ฉันเป็นเด็กมลายู ฉันเรียนภาษามลายู..." [๖๒] ซึ่งจะทำให้เด็กที่ใช้หนังสือประเภทนี้เล่าเรียนในปอเนาะมีความรู้สึกฝังในจิตใจอยู่ตลอดเวลาว่า ตนเองเป็นคนมลายูมากกว่าเป็นคนไทย [๖๓]

ในด้านการปกครอง ปอเนาะซึ่งเป็นที่รวมของชนกลุ่มหนึ่งที่มาจากสถานที่และสังคมต่าง ๆ กัน มาอยู่ภายใต้การปกครองของโต๊ะครู การควบคุมดูแลของโต๊ะครูแต่ละคนในทางการปกครองยิ่งหย่อนกันออกไป โต๊ะครูที่มีกิจการมากจะบกพร่องทางการปกครอง ไม่มีเวลาอบรมสั่งสอน ปล่อยให้เด็กว่างงานหรือทำงานไม่เต็มกำลัง ก่อให้เกิดนิสัยไม่ขยันขันแข็ง บางปอเนาะจะบังคับใช้แรงงานเพื่อช่วยประกอบการอาชีพของโต๊ะครู ปอเนาะส่วนมากไม่ค่อยได้รับการเอาใจใส่ในการปรับปรุงความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบริเวณและเรือนโรงที่อยู่อาศัย การรับประทานอาหารก็ไม่ถูกสุขลักษณะ เพราะต้องหุงหาอาหารเองตามฐานะ และเท่าที่จะหาได้หรือเวลาอำนวยให้ จึงอาจนำมาซึ่งโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ การปล่อยปละละเลยให้ปอเนาะดำเนินไปโดยลำพังไม่คำนึงถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อย สุขวิทยาอนามัย และการบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของสังคม มัวแต่จะให้สังคมช่วยเหลือตนแต่ด้านเดียว ย่อมเป็นการขัดต่อการปกครองของบ้านเมือง หรืออย่างน้อยก็มิได้มีส่วนช่วยทางการปกครองเลย [๖๔]

---

๖๒ ฉาย อินทรสกุล, ว่าที่ ร.ต., เรื่องเดิม, หน้า ๑๔

๖๓ ในปี พ.ศ.๒๕๐๔ รัฐบาลได้ห้ามมิให้ปอเนาะนำหนังสือชุดนี้เข้ามาใช้เป็นหนังสือเรียน ที่มา : เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

๖๔ ประสิทธิ์ เวชสวรรค์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑๑

๖.๒ ปัญหาทางเศรษฐกิจ

เมื่อมองปอเนาะในแง่เศรษฐกิจแล้ว จะเห็นได้ว่าปอเนาะมีผลเสียมากกว่าผลดี ผลดีโดยส่วนใหญ่ตกอยู่กับโต๊ะครูผู้เป็นเจ้าของปอเนาะเอง ในขณะเดียวกันก็เกิดปัญหาและผลเสียหายต่อนักศึกษา สังคม และประเทศชาติ กล่าวคือ

๖.๒.๑ โต๊ะครู การศึกษาในปอเนาะแม้จะไม่มีการเรียกเก็บค่าเล่าเรียนก็จริงอยู่ แต่โต๊ะครูผู้เป็นเจ้าของและเป็นผู้สอนนั้นจะมีรายได้อันเกิดจากการดำเนินการของตน ซึ่งได้แก่ ผลิตผลจากการประกอบอาชีพของตนซึ่งอาศัยแรงงานของนักศึกษา เงินบริจาคของประชาชน (ซาดากอฮ์) เงินบริจาคทาน (ซากาด) และเงินหรือสิ่งของที่ผู้ปกครองของนักศึกษาบริจาคให้ รายได้เหล่านี้ทำให้โต๊ะครูกลายเป็นผู้มีฐานะดี อย่างน้อยก็ดีกว่าชาวบ้านธรรมดาทั่ว ๆ ไป และบางปอเนาะยังได้รับพระราชทานรางวัล ตลอดจนเงินอุดหนุนจากทางราชการอีก แม้โต๊ะครูบางแห่งจะตอบแทนค่าแรงงานให้แก่ลูกศิษย์ของตนและใช้จ่ายในการปรับปรุงปอเนาะบ้าง แต่ก็ไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ที่แน่นอนแต่ประการใด ยังผลให้โต๊ะครูส่วนมากมีฐานะดี เงินที่ได้มาก็ถูกเก็บไว้เฉย ๆ มิได้ทำประโยชน์อะไร ฉะนั้น ถ้ามองในแง่ของการกระจายรายได้แล้ว อาจเข้าลักษณะ "กาฝากของสังคม"[๖๕] และเมื่อมีเงินมาก ๆ เข้า ก็มักเดินทางไปประกอบศาสนกิจ (ฮัจย์) ที่เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดิอาระเบีย เป็นการนำเอาเงินตราออกไปใช้จ่ายนอกประเทศ นับเป็นผลเสียหายต่อเศรษฐกิจของประเทศมากยิ่งขึ้นไปอีก เมื่อกลับมาแล้วก็กลายเป็นผู้มีชื่อเสียงมากยิ่งขึ้น มีลูกศิษย์ลูกหามากขึ้น รายได้มากขึ้น ร่ำรวยมากขึ้น แต่รายจ่ายแทบไม่มี ดังนั้น ในแง่เศรษฐกิจของโต๊ะครูแล้วดี แต่ในแง่เศรษฐกิจของนักศึกษา สังคม และประเทศชาติแล้ว ไม่ดี

๖.๒.๒ นักศึกษา สำหรับนักศึกษามีส่วนดีอยู่บ้างในแง่ที่ว่าเป็นการช่วยโต๊ะครูประกอบอาชีพที่ได้ค่าตอบแทนแรงงานบ้าง และถือได้ว่าเป็นการฝึกฝนอาชีพแบบธรรมดาซึ่งประกอบกันอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นนั้นด้วย เมื่อกลับไปอยู่บ้านก็อาจช่วยพ่อแม่ประกอบอาชีพนั้น ๆ ได้ แต่ถ้าเป็นนักศึกษาที่มีอาวุโส และร่ำเรียนอยู่ในชั้นสูง ๆ สามารถช่วยโต๊ะครูสอนนักศึกษารุ่นเล็ก กล่าวคือทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยโต๊ะครูด้วยแล้ว ก็อาจได้รับค่าสอนจากเงินบริจาคของประชาชนที่ให้แก่โต๊ะครูบ้าง แต่ก็เป็นจำนวนเงินเล็กน้อย อาจไม่คุ้มกับค่าแรง อย่างไรก็ดี ส่วนที่ไม่ดีนั้นก็มีอยู่หลายประการ

---

๖๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑

กล่าวคือ ปอเนาะเป็นที่รวมของบุคคลที่มีอายุอยู่ในวัยที่จะเป็นหน่วยผลิตของระบบเศรษฐกิจ แต่กลับมาอยู่ในระดับการศึกษาพื้นฐาน แทนที่จะอยู่ในหน่วยแรงงาน และยังทำงานในลักษณะไม่เต็มกำลังอีกด้วย รายได้ที่ได้รับในระหว่างการศึกษาเป็นเวลานานนับเป็น ๑๐ ปีนั้น ก็มิได้มีส่วนช่วยในการเพิ่มรายได้แก่รัฐแต่อย่างใด เพราะส่วนใหญ่ตกอยู่แก่โต๊ะครู นับเป็นผลเสียหายทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้การศึกษาเล่าเรียนก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาโดยเฉพาะ การรู้ศาสนาโดยแตกฉานก็มิได้ช่วยให้เศรษฐกิจของท้องถิ่นดีขึ้น อาจมีส่วนช่วยอยู่บ้างก็แต่การควบคุมความประพฤติของบุคคล ทำให้รัฐไม่ต้องจ่ายเงินในงบประมาณด้านการปกครองมากขึ้น แต่ในทางปฏิบัติรัฐต้องจ่ายเงินในด้านอื่น ๆ อันเนื่องมาจากผลการดำเนินการของปอเนาะอยู่มิใช่น้อย การศึกษาในปอเนาะก็มิได้มีส่วนช่วยในการเพิ่มผลผลิตให้กับท้องถิ่นและครอบครัวในอนาคต เมื่อเรียนจบแล้วส่วนใหญ่ก็กลับไปประกอบอาชีพเดิมของตน มิได้ใช้ความรู้หลักที่ได้ร่ำเรียนมาจากปอเนาะ ซึ่งนับว่าผิดหลักทางเศรษฐศาสตร์ของการศึกษาที่ถือว่าการศึกษาเป็นการลงทุน แต่ถ้าถือว่าเรียนจบแล้วกลับมามีอาชีพเป็นโต๊ะครู ก็ไม่เกิดเป็นผลดีต่อรัฐอีก เพราะมิได้อยู่ในแนวอาชีพที่รัฐพึงส่งเสริมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอีก ยิ่งถ้าหากเรียนจบจากปอเนาะแล้วจะไปศึกษาต่อหรือไปทำพิธีฮัจย์ที่นครเมกกะเพื่อกลับมาเป็นโต๊ะครูด้วยแล้ว การนำเงินตราไปใช้จ่ายยังต่างประเทศก็นับเป็นผลเสียทางเศรษฐกิจของชาติอีก ซึ่งถ้าหากต้องอาศัยเงินที่ได้จากการเรี่ยไรก่อนเดินทางไปด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่บุคคลอื่นในทางเศรษฐกิจอีกด้วย ดังนั้น ในแง่เศรษฐกิจของนักศึกษาแล้ว การศึกษาในปอเนาะก่อให้เกิดผลเสียหายมากกว่าผลดี

๖.๓ ปัญหาทางสังคม

ด้วยเหตุที่ปอเนาะทำการสอนศาสนาและจริยธรรม ช่วยให้บุคคลประพฤติอยู่ในกรอบของศีลธรรม ปอเนาะจึงมีส่วนช่วยทางราชการในแง่ของการปกครอง โดยช่วยควบคุมความประพฤติของบุคคล แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความบริสุทธิ์ใจและเจตนาดีของปอเนาะที่ช่วยสร้างคนดีให้กับท้องถิ่นและประเทศชาติจริง ๆ มิใช่ใช้ปอเนาะและการสอนศาสนาเป็นเครื่องมือเพื่อการคิดร้ายแบ่งแยกดินแดน และก่อความไม่สงบต่าง ๆ ปอเนาะบางแห่งได้ช่วยเหลือทางราชการในการศึกษาเล่าเรียนของประชาชนในท้องถิ่นที่รัฐบาลไม่สามารถจัดตั้งโรงเรียนได้ ในบางครั้งอาจช่วยเผยแพร่เกียรติคุณของประเทศ เช่น การชนะการประกวดอ่านพระคัมภีร์อัลกุรอานระหว่างประเทศ ซึ่งผู้แทนของประเทศไทยเคยชนะที่ ๑ มาแล้ว เป็นต้น แต่ในแง่ไม่ดีของปอเนาะในทางสังคมก็มีอยู่มากกว่าส่วนดี ที่เห็นเด่นชัดพอเป็นตัวอย่างมีดังต่อไปนี้

(๑) ไม่ส่งเสริมให้มีการพูดและใช้ภาษาไทย กลับไปพูดและใช้ภาษามลายู

(๒) ขาดความรู้ในวิชาสามัญ เพราะเรียนแต่หลักการในทางศาสนาแต่อย่างเดียว ทำให้เด็กไม่มีความรู้รอบตัวเพียงพอเมื่อเทียบกับนักเรียนในโรงเรียนสามัญทั่วไป และเด็กที่จบการศึกษาวิชาศาสนาจากปอเนาะก็ไม่สามารถเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาชั้นสูงได้

(๓) อาจสร้างนิสัยที่ไม่ขยันขันแข็งให้แก่สังคม ไม่มีความกระตือรือล้นที่จะเรียนรู้วิชาการประกอบอาชีพใหม่ ๆ

(๔) เป็นตัวอย่างในการกินอยู่และอาศัยหลับนอนต่ำกว่ามาตรฐาน อันเป็นทางนำมาซึ่งโรคภัยไข้เจ็บ

(๕) มีลักษณะแบ่งแยกระหว่างชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ และที่นับถือศาสนาอิสลาม ไม่ช่วยให้ผู้ที่ศึกษาในปอเนาะมีความรู้สึกสำนึกในความเป็นคนไทย

ฉะนั้น ในแง่ของสังคม ปอเนาะก็ยังมีผลเสียมากกว่าส่วนดี

๗. <u>สรุป</u>

ประชาชนในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความผูกพันกับศาสนาอิสลามเป็นอย่างมาก จึงยกย่องและให้ความนับถือแก่ผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในทางศาสนาว่า เป็นผู้รู้ของสังคม เป็นเหตุให้ประชาชนนิยมส่งบุตรหลานของตนเข้าศึกษาในปอเนาะซึ่งเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นอย่างมาก

โต๊ะครูเป็นผู้จัดตั้งปอเนาะและสามารถทำการสอนในปอเนาะได้อย่างเสรี ปราศจากการควบคุมหรือดูแลของเจ้าหน้าที่ทางราชการ เป็นเหตุให้นักการเมืองทั้งในและนอกประเทศบางคนที่มีแนวความคิดตรงข้ามกับการปกครองของประเทศไทยใช้ปอเนาะเป็นแหล่งมั่วสุมทางการเมือง ปลุกผังให้มีการคิดขบถแบ่งแยกดินแดน ก่อความเดือดร้อนวุ่นวาย นอกจากนี้ แบบเรียนที่ใช้สอนในปอเนาะที่เป็นอยู่ก็เป็นแบบเรียนที่พิมพ์และใช้สอนเด็กนักเรียนในมาเลเซีย จึงมีเรื่องราวของประเทศมาเลเซียโดยเฉพาะ ทำให้เกิดความรู้สึกฝังในจิตใจอยู่ตลอดเวลาว่าตนเองเป็นคนมลายู (มาเลเซีย) มากกว่าเป็นคนไทย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นปัญหาสำคัญในทางการเมืองและการปกครองของประเทศเป็นอย่างมาก

การที่ปอเนาะเป็นสถานศึกษาที่มีที่พักของนักศึกษาอยู่ในบริเวณ นักศึกษามีทั้งชายและหญิง ทั้งที่ยังโสดและสมรสแล้ว นักศึกษาส่วนใหญ่อายุ ๑๕ ปีขึ้นไป การศึกษาในปอเนาะไม่มีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน บางคนศึกษาและอยู่อาศัยกับโต๊ะครูนับเป็นสิบ ๆ ปีก็มี นอกจากนั้น การศึกษาในปอเนาะยังไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน แต่ใช้การทำงานให้กับโต๊ะครูแทน เป็นเหตุให้นักศึกษาในปอเนาะไม่สามารถใช้แรงงานได้อย่างเต็มที่ และผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกอยู่กับโต๊ะครู สร้างความร่ำรวยให้กับโต๊ะครู ในขณะเดียวกันการเรียนในปอเนาะซึ่งเป็นการเรียนวิชาศาสนาแต่เพียงอย่างเดียวก็ไม่ช่วยให้ความสามารถในการผลิตของนักเรียนเพิ่มขึ้น เมื่อสำเร็จการศึกษาออกไปประกอบอาชีพ ก็เป็นอาชีพพื้นฐานที่ประชาชนทั่วไปประกอบอยู่ จึงไม่ช่วยทำให้ผลิตผลของประเทศสูงขึ้น นอกจากนี้ ยังเป็นการเอาบุคคลที่อยู่ในวัยที่จะเป็นหน่วยผลิตของระบบเศรษฐกิจไปใช้เวลาในการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ไม่ช่วยให้เกิดความรู้งอกเงยในการพัฒนาอาชีพของครอบครัวและท้องถิ่น เป็นระยะเวลาอันยาวนานอีกด้วย สภาพการณ์เช่นนี้ถือได้ว่าเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจที่มาจากปอเนาะในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้

นอกจากนั้น ปอเนาะยังมีปัญหาทางด้านสังคมอีกนานับประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความเป็นเอกภาพของชาติ และความรู้สึกสำนึกในความเป็นพลเมืองดีของชาติ ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้มีผลโดยตรงต่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติ จึงเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องเข้าไปดำเนินการปรับปรุงปอเนาะให้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามโดยให้มีการสอนวิชาสามัญและวิชาชีพอื่น ๆ ในขณะเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม ที่เป็นอยู่ในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้